

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Gerdos Klimaitės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Dirbtinio intelekto panaudojimo galimybės nagrinėjant
baudžiamąsias bylas
Possibilities of Using Artificial Intelligence in Criminal Case
Hearings**

Vadovė: doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė

Recenzentas: lekt. dr. Audrius Juozapavičius

Vilnius
2022

TURINYS

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI	3
ĮVADAS	4
1. DIRBTINIS INTELEKTAS IR BAUDŽIAMOJI TEISĖ	9
1.1. Dirbtinio intelekto samprata	9
1.2. Dirbtinio intelekto taikymo galimybės	12
1.3. Dirbtinio intelekto reglamentavimas baudžiamojo proceso teisėje	16
1.4. Dirbtinio intelekto taikymo idėjos koreliacija su svarbiausiais baudžiamojo proceso principais	19
2. DIRBTINIO INTELEKTO TAIKYMAS NAGRINĖJANT BYLAS PIRMOS INSTANCIJOS TEISME	24
2.1 Roboto teisėjo koncepcija ir jo vaidmuo nagrinėjant baudžiamąsias bylas.....	24
2.1.1. Įrodymų tyrimas	25
2.1.2. Nuosprendžio priėmimas	28
3. DIRBTINIO INTELEKTO VEIKIMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESSE SUPRANACIONALINIŲ LYGMENIU	34
IŠVADOS	38
ŠALTINIAI	40
SANTRAUKA	45
SUMMARY	46

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Magistro darbe analizuojamas inovatyvios dirbtinio intelekto taikymo idėjos įgyvendinimas baudžiamajame procese, nagrinėjamas jo santykis su baudžiamojo proceso tikslais ir principais. Gilinamasi į dirbtinio intelekto funkcinių pritaikomumą, atliekant baudžiamajame įstatyme numatytus veiksmus, įvertinama negatyvi rizika ir numatomos prevencinės priemonės šiai rizikai sumažinti. Taip pat nagrinėjamas supranacionalinės teisės veikimas dirbtinio intelekto panaudojimo kontekste, įvertinami Europos Sąjungos institucijų priimtų dokumentų tikslai, turintys įtakos dirbtinio intelekto taikymo perspektyvoje.

Pagrindiniai žodžiai: dirbtinis intelektas, baudžiamasis procesas, dirbtinio intelekto taikymas baudžiamajame procese, inovatyvus baudžiamasis procesas.

The master's thesis analyses the implementation of an innovative idea of applying artificial intelligence in criminal procedure, examines its relationship with the aims and principles of criminal procedure. The functional applicability of artificial intelligence in performing the procedural actions provided in the criminal procedure act is delved into, negative risks are assessed and preventive measures are provided to reduce these risks. It also examines the operation of supranational law in the context of the use of artificial intelligence, evaluates the objectives of the documents adopted by European Union institutions on the impact of applying artificial intelligence.

Keywords: artificial intelligence, criminal procedure, application of artificial intelligence in criminal procedure, innovative criminal procedure

IVADAS

Darbo aktualumas. Dirbtinis intelektas, kaip alternatyva, keičianti natūralaus intelekto taikymo idėją, vis dažniau tampa mūsų kasdienio gyvenimo dalimi. Jau XX – amžiuje garsusis Alano Tiuringo testas buvo užuomazga, pranašaujanti dirbtinio intelekto taikymo pradžią, kuri buvo siejama su siekiu sukurti mašinas, paremtas mąstymo procesu. Daugeliui dirbtinio intelekto taikymas atrodo kontraversiškas, tačiau besikeičiantys pasaulio įvykiai, naujų technologijų plėtra skatina atidžiau vertinti šios automatizuotos sistemos taikymo galimybes. Dirbtinio intelekto veikimas pagrįstas duomenų bazėje esančios informacijos atpažinimu pagal sistemoje pateiktas informacijos įvestis. Tuomet dirbtinio intelekto algoritmas reaguoja į pateiktą informaciją ir sugeneruoja tokios informacijos išvestis. Šis inovatyvus automatizuotų sistemų veikimas gali apimti platų baudžiamajame procese atliekamų procesinių veiksmų spektrą ir efektyvinti baudžiamojo proceso veiksmingumą, skaidrumą ir standartizavimo užtikrinimą. Tačiau tuo pat metu gali tekti susidurti ir su dirbtinio intelekto taikymo „krizėmis“, kurių veikimo laukas, deja, nėra sureguliuotas įstatyminiu lygiu.

Baudžiamosios teisės veikimas yra orientuotas į viešo intereso apsaugą, o tai siejama su šios teisės šakos statiškumu ir imperatyvių taisyklių laikymusi. Būtent todėl dirbtinio intelekto taikymo idėja šioje teisės šakoje daugeliui atrodo sunkiai įsivaizduojama. Toks požiūris suponuoja prielaidą, kad pagrindinis dirbtinio intelekto taikymo idėjos orientacinis kriterijus gali būti pagalbinės funkcijos įgyvendinimas, kuris užtikrintų teismo ir kitų baudžiamojo proceso subjektų įstatyme apibrėžtų diskrecijos ribų apsaugą, žmogiškosios klaidos tikimybės minimizavimą bei skatintų baudžiamojo proceso veiklos efektyvumą, sąlygojantį įstatyme numatytų tikslų įgyvendinimą. Būtent tokia pagalbinė dirbtinio intelekto funkcijos idėja yra deklaruojama supranacionalinėje teisėje, griežtai pasisakančioje prieš autonomišką dirbtinio intelekto veikimą, kuris gali determinuoti žmogaus teisių pažeidimą.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse pateikiami deklaratyvūs teiginiai, kurie siauriai reglamentuoja elementarių informacinių technologijų taikymo galimybę baudžiamajame procese. Toks reglamentavimas apibrėžia ir dirbtinio intelekto taikymo perspektyvą – tai nėra suderinama nei su baudžiamojo proceso tikslais, nei su visuomenės skatinimu pasitikėti šios technologijos veikimu. Visgi, neapsiribojant įstatyminiu lygiu, magistro darbe aptariami galimi dirbtinio intelekto taikymo būdai, galimai tapsiantys nauja ateities perspektyva, atkreipsiančia įstatymo leidėjo dėmesį,

siekiant užtikrinti ne tik baudžiamojo proceso veiklos optimizavimą, bet ir žmogaus teisių apsaugą, darančią įtaką visuomenės pasitikėjimo formavimuisi.

Darbo tikslas: atskleisti inovatyvius dirbtinio intelekto taikymo būdus, padedančius efektyviai ir veiksmingai įgyvendinti baudžiamąjį procesą, nustatyti galimas dirbtinio intelekto taikymo rizikas, galinčias kelti grėsmę pagrindinėms žmogaus teisėms, išanalizuoti dirbtinio intelekto santykį su baudžiamojo proceso principais ir apibrėžti supranacionalinės teisės perspektyvą dirbtinio intelekto taikymo srityje.

Darbo uždaviniai:

- Išanalizuoti dirbtinio intelekto sampratą ir atskleisti jo panaudojimo galimybių santykį su baudžiamojo proceso tikslais.
- Įvertinti dirbtinio intelekto keliamas grėsmes ir įstatymų leidžiamajai valdžiai pateikti siūlymus, užtikrinančius šių grėsmių prevenciją.
- Atskleisti pagrindinę dirbtinio intelekto funkciją, užtikrinančią efektyvias jo panaudojimo galimybes, nagrinėjant baudžiamąsias bylas.
- Pateikti supranacionalinės teisės rekomendacijas, užtikrinančias veiksmingą dirbtinio intelekto funkcijos, nepažeidžiančios pagrindinių žmogaus teisių, įgyvendinimą.

Darbo objektas. Magistro darbo objektas – dirbtinio intelekto taikymo galimybės baudžiamajame procese ir šios technologijos veikimas baudžiamojo proceso tikslų įgyvendinimo kontekste. Apibrėžiant pagrindines dirbtinio intelekto veikimo ribas ir numatant jo taikymo perspektyvą, analizuojamas įstatyminis reguliavimas, užtikrinantis apsaugą nuo dirbtinio intelekto panaudojimo galimybių sukeltos neigiamos rizikos.

Tyrimo metodai. Magistro darbo tikslui pasiekti buvo naudojami įvairūs mokslinio tyrimo metodai:

- *Analizės metodas:* juo remiamasi, analizuojant Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatas ir vertinant jas baudžiamojo proceso principų kontekste, taip pat Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintą procesinių veiksmų atlikimo reguliavimą, Nacionalinės teismų administracijos 2022 – 2024 m. strateginiame veiklos plane įtvirtintų veiklos prioritetų santykį su informacinių technologijų plėtra, Europos Sąjungos priimtų neprivalomojo pobūdžio dokumentų, apibrėžiančių dirbtinio intelekto taikymo perspektyvą, reikšmę, Konstitucinio Teismo doktriną, pagrindžiančią baudžiamojo proceso principų reikšmę teisiniame reguliavime, Įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registre (IKNR) pateiktų duomenų reikšmę dirbtinio intelekto panaudojimo perspektyvoje, Mykolo Riomerio universiteto organizuotame seminare „LegalTech ir kitų

informacinių technologijų naudojimas teisiniuose procesuose” pateiktą informaciją ir jos praktinį taikymą, Viskonsino Aukščiausiojo teismo bylą, kurioje apibrėžtas dirbtinio intelekto veikimu grįstas COMPAS programos veikimas, Europos Žmogaus Teisių Konvencijos santykį su baudžiamojo proceso tikslais, specialiąją mokslinę literatūrą dirbtinio intelekto ir baudžiamojo proceso klausimais, „Youtube” platformoje pateiktą vaizdo medžiagą, susijusią su dirbtinio intelekto panaudojimo galimybėmis, padedančiomis užtikrinti nusikalstamų veikų prevenciją.

- *Aprašomasis metodas*: magistro darbe susistemintas Konstitucijos, Europos Žmogaus Teisių Konvencijos, Europos Sąjungos priimtų dokumentų ir nacionalinių įstatymų teisinis reguliavimas, išnagrinėtos teisės mokslininkų publikacijos bei atlikta mokslinės literatūros analizė.
- *Teleologinis metodas*: jo veikimas grindžiamas siekiu įvertinti įstatyminį reguliavimą dirbtinio intelekto taikymo kontekste ir pateikti galimus dirbtinio intelekto panaudojimo būdus, kurie nepažeistų įstatyme apibrėžtų baudžiamojo proceso tikslų.
- *Lingvistinis*: remiantis šiuo metodu, magistro darbe naudojamos specifinės sąvokos: dirbtinis intelektas, natūralus intelektas, mašininis mokymasis, baudžiamojo proceso teisės principai, įrodymų tyrimas.
- *Lyginamasis metodas*: pirmoje magistro darbo dalyje šis metodas pasitelkiamas, lyginant dirbtinio intelekto ir natūralaus intelekto atliekamų veiksmų kokybę. Antroje dalyje lyginamas dirbtinio intelekto sistemos ir teisėjo atliekamas įrodymų vertinimas, mąstymo procesu pagrįsto įsitikinimo susiformavimas ir gautų duomenų vertinimas, remiantis duomenų bazėje užkoduota informacija. Taip pat lyginama įprasta apklausos atlikimo tvarka ir apklausos tvarka, kuri grindžiama dirbtinio intelekto veikimu, įprasta apžiūros atlikimo tvarka ir apžiūra, kuri veikia, taikant natūralios kalbos apdorojimo funkciją. Trečioje darbo dalyje lyginama dirbtinio intelekto pagalbinė funkcija, kuri aktuali, priimant teismo nuosprendį su teismo nuosprendžiu, kuris priimamas įprasta Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse įtvirtinta tvarka.

Darbo originalumas. Akcentuojama, kad baudžiamosios teisės kontekste dirbtinio intelekto taikymo idėja praktiškai nėra nagrinėta. Tai pagrindžia magistro darbe analizuojamą nepakankamą pasitikėjimą šios technologijos pritaikymo efektyvumu teisinėje praktikoje. Tad kyla klausimas: „Kaip įsitikinti inovatyvių automatizuotų

sistemų veikimo efektyvumu, jei nenaudojami būdai, apibrėžiantys jų taikymo galimybes?“

Per paskutinius penkerius metus apie dirbtinio intelekto taikymą teisės srityje buvo parašyta apie 11 straipsnių ir magistro darbų, ir tik du iš jų apima dirbtinio intelekto panaudojimo baudžiamojoje teisėje reguliavimo sritį. 2021 m. buvo parengtas Mykolo Riomerio universiteto studento magistro baigiamasis darbas, kurio pavadinimas: „Dirbtinio intelekto naudojimo teisėsaugos institucijų veikloje iššūkiai žmogaus teisių požiūriu“. Pagrindinis darbe keliamas tikslas – atskleisti teisėsaugos institucijose naudojamų dirbtinio intelekto sistemų taikymo iššūkius žmogaus teisių požiūriu. Autoriaus dėmesys sutelktas į siekį užtikrinti teisės aktais apibrėžtą dirbtinio intelekto sistemų reguliavimą, kuris apsaugotų nuo galimų žmogaus teisių pažeidimų. Tai vienintelis magistro darbas, kuris susijęs su dirbtinio intelekto taikymo galimybėmis baudžiamojoje teisėje. Analizuojant šią temą, gilinamasi į straipsnį, kuriame iškelti kai kurie aspektai, susiję su dirbtinio intelekto panaudojimo galimybėmis baudžiamojoje teisėje, nors ne visas straipsnis priskiriamas baudžiamosios teisės sričiai. Vilniaus universiteto Viešosios teisės katedros dėstytojo Donato Murausko 2020 m. straipsnis „Dirbtinis intelektas priimant teismo sprendimą – algoritmų klasifikavimas remiantis teisinio kvalifikavimo stadijomis“. Jame aptariami dirbtinio intelekto sistemų algoritmai, taikomi atliekant procesinius veiksmus. Straipsnio autorius išvelgia teigiamą dirbtinio intelekto perspektyvą, kuri susijusi su statistiniu duomenų pateikimu apie asmenį, kuriam būtų tinkamai paskirta bausmė. Taip pat aptariama ir dirbtinio intelekto problematika, susijusi su algoritmų priimamais sprendimais, atspindinčiais aptariamą situacijos kontekstą.

Gilinantį į magistro darbo temą, nagrinėjami ne tik Lietuvos studentų moksliniai darbai. Apžvelgiamas Velingtono Viktorijos universiteto Teisės fakulteto studento rašto darbas: „Artificial intelligence and crime: what killer robots could teach about criminal law“(vert. „Dirbtinis intelektas ir nusikaltimai: ką robotai-žudikai gali išmokyti apie baudžiamąją teisę“, 2017 m.). Darbe pažymima, jog dirbtinis intelektas traktuojamas kaip nusikalstamos veikos subjektas. Autorius išvelgia įstatyminio reguliavimo problematiką, susijusią su ribotu baudžiamosios atsakomybės taikymu. Darbo tikslas orientuotas į siekį, užtikrinantį įstatyminį reguliavimą, numatant baudžiamąją atsakomybę dirbtiniam intelektui.

Išnagrinėjus aktualius rašto darbus, pažymėtina, kad nė viename iš jų nėra aptartos dirbtinio intelekto panaudojimo galimybės, realūs tokių technologijų veikimo būdai, užtikrinantys baudžiamojo proceso optimizavimą ir šių inovatyvių technologijų įtaką

baudžiamojo proceso kokybei. Todėl magistro darbas orientuotas į siekį nustatyti adaptyvius dirbtinio intelekto sistemų panaudojimo būdus, padedančius efektyvinti baudžiamojo proceso tikslų įgyvendinimą ir užtikrinti veiksmingą žmogaus teisių apsaugą.

Svarbiausi šaltiniai. Rašant magistro baigiamąjį darbą, pagrindinis šaltinis – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, kuriame įtvirtinta procesinių veiksmų atlikimo ir bylos nagrinėjimo teisme tvarka. Be kita ko, aiškinantis įstatyme įtvirtintą reguliavimą aktualios buvo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaro I/II dalys. Europos Sąjungos priimti neprivalomojo pobūdžio dokumentai, kuriuose numatytas dirbtinio intelekto taikymo reguliavimas. Taip pat svarbios informacinės srities mokslininkų: V. Čyro, A. Čeplinkso, mokslinės publikacijos bei straipsniai, susiję su dirbtinio intelekto veikimu ir jo pritaikomumu. Darbe buvo remtasi teisės mokslininkų: G. Godos, P. Kuconio, R. Merkevičiaus, A. Juozapavičiaus, L. Belevičiaus, P. Ancelio, D. Murausko, R. Ažubalytės parengtomis mokslinėmis publikacijomis ir literatūra, kuri buvo aktuali nagrinėjamo darbo temai.

1. DIRBTINIS INTELEKTAS IR BAUDŽIAMOJI TEISĖ

1.1. Dirbtinio intelekto samprata

Dirbtinis intelektas – mašininės sistemos pritaikymas, vykdant užduotis, kurias įprastai geba atlikti natūralus intelektas. Toks funkcijų persikirstymas svarbus šiuolaikiniame kontekste, kai technologijų pažanga sukūrė prielaidas vis dažniau į kasdienybę įdiegti greitesnę, efektyvesnę ir pažangesnę informacinių sistemų naudojimą. Tačiau vis dar išlieka aktualus klausimas, ar tokių sistemų taikymas kasdieniame gyvenime išties prilygsta natūraliam intelektui.

Apie dirbtinio intelekto sklaidą imta kalbėti XX – me amžiuje, kuomet Alanas Tiuringas paskelbė revoliucingą idėją – sukurti mašinas, kurių veikimas pagrįstas mąstymo procesu. Garsusis Tiuringo testas parodė, kaip mašinos geba atitikti žmogaus elgesį. Būtent šis testas buvo dirbtinio intelekto taikymo užuomazga.

Į dirbtinio intelekto taikymo idėją dažnai žiūrima kontraversiškai, tačiau nuolat besikeičiantys pasaulio įvykiai, naujų idėjų generavimas, darbo našumo paskirstymas, besitęsiančios politinės epopėjos, kosminės kelionės ir kiti svarbūs įvykiai vis dažniau verčia ieškoti inovatyvių būdų, kurie prisidėtų prie dirbtinio intelekto taikymo sklaidos. Siekiant įvertinti, kokia yra dirbtinio intelekto taikymo perspektyva, svarbu išanalizuoti sritis, kuriose dirbtinių sistemų taikymas taptų nauja alternatyva natūraliam intelektui ir padėtų efektyvinti darbo našumo paskirstymą. Remiantis šiuo aspektu, kyla klausimas, kokios yra dirbtinio intelekto panaudojimo galimybės, nagrinėjant baudžiamąsias bylas? Tai radikalus klausimas, keliantis nemažai iššūkių šiuolaikiniam baudžiamajam procesui, kuris pasižymi statiškumu ir apibrėžtų imperatyvių taisyklių laikymusi, o baudžiamųjų bylų nagrinėjimas yra paremtas vidiniais natūralaus intelekto vertinimais (sprendimas priimamas vadovaujantis vidiniu įsitikinimu), todėl bet koks automatinių sistemų taikymas šiame procese atrodo neracionalus ir primena utopišką idėją. Be to, baudžiamoji teisė neatsiejama nuo viešo intereso apsaugos, tad kyla abejonių, ar dirbtinio intelekto taikymas galėtų užtikrinti visuomenei svarbių gėrių apsaugą ir nepažeisti pagrindinių žmogaus teisių teismo procese.

Analizuojant dirbtinio intelekto panaudojimo baudžiamajame procese galimybes ir nustatant jo veikimo principus, pirmiausia būtina apibrėžti, kokia yra takoskyra tarp natūralaus ir dirbtinio intelekto.

Lietuvių kalbos žodyne natūralus (lot. *naturalis*) aiškintinas, kaip tikras, gamtinis, atitinkantis tikrovę (Lietuvių kalbos žodynas). Tuo tarpu dirbtinis – sukurtas žmogaus, ne gamtinis. Abiejų šių žodžių kontekste dominuoja esminis dedamasis – intelektas (lot.

intellectus) – tai aukštųjų pažinimo gebėjimų mokytis, spręsti problemas, susivokti naujose situacijose, atskleisti reiškinių tarpusavio ryšius, pasinaudoti patirtimi visuma. Intelektui būdinga ir su mąstymu nesusiję požymiai – emociniai, socialiniai ir sensoriniai gebėjimai bei įgūdžiai (Visuotinė lietuvių enciklopedija).

Nors lietuvių kalbos žodyne sąvoka „natūralus intelektas“ nėra apibrėžta, tačiau ji suprantama kaip mąstymo, pažinimo procesas, kuris atsiranda nuo asmens gimimo. Dirbtinio intelekto apibrėžties taip pat nėra. Pateikiama konstruktyvi definicija, kuri apibrėžia dirbtinio intelekto reikšmę šiame rašto darbe: tai dirbtinai sukurtos sistemos, kurios gali imituoti žmogaus mąstymą, suprasti kalbą, reaguoti į aplinką (Čyras, 2008). Vertinant iš praktinės perspektyvos, natūralus intelektas pasižymi gebėjimu mokytis iš patirties, tuo tarpu mašininis mokymasis (angl. *machine learning*) yra dirbtinio intelekto programa. Natūralus intelektas per savo pojūčius ir pažinimą efektyviai geba vertinti esamas situacijas ir per patirtį išmoksta atskirti sudėtingas žmogaus emocijas, informaciją ir sąlygas. Dirbtinio intelekto veikimo principas pagrįstas tuo, kad natūralaus intelekto gebėjimus yra siekiama pakartoti programinės įrangos algoritmuose ir kompiuterių techninėje įrangoje. Kaip pavyzdys pateikiami mašininio mokymosi (angl. *machine learning*) algoritmai, kurie naudoja duomenų rinkinius, kad suprastų, kaip atpažinti žmones pagal jų vaizdus, atlikti sudėtingus skaičiavimo uždavinius (Rigano, 2019). Mašininis mokymasis yra skirstomas į tris pagrindinius algoritmų tipus: neprižiūrimas mokymasis, prižiūrimas mokymasis ir sustiprintas mokymasis. Kiekvienas iš šių algoritmų atlieka savo funkciją, kuri yra reikšminga, siekiant įgyvendinti užsibrėžtą rezultatą, pavyzdžiui, neprižiūrimas mokymasis naudojamas veidų atpažinimui (Weber *et al.*, 2000), prižiūrimas mokymasis – klasifikuojant objektus pagal tam tikras rūšis (Kourou *et al.*, 2015), o sustiprintas mokymasis naudojamas robotikoje.

Filosofijos teorija, aiškinanti dirbtinio intelekto taikymo perspektyvą, apibrėžia ontologijos sąvoką. Įprastai ontologijos mokslo koncepcija pasireiškia per siekį nustatyti būti, jos formas, pamatinius būties kategorijų principus. Nenutolstant nuo anksčiau minėtos natūralaus intelekto sąvokos, kyla klausimas, kaip būtis gali būti geriau suvokiama nei per pojūčius ir kognityvinius gebėjimus. Kitaip tariant, mes suvokiame būti, naudodamiesi pažinimu – pasitelkiama viena iš pagrindinių filosofijos mokslo šakų – epistemologija, kuri tyrinėja mūsų pažinimo būdus ir ribas. Ji aprašo kognityvinio agento (stebėtojo) ir pažinimo objekto (tikrovės) santykį (Čaplinskas, 1999). Šios dvi filosofinės idėjos koreliuoja tarpusavyje ir leidžia daryti prielaidą, kad tik sąmoningas būties suvokimas, kuris pasireiškia per natūralų intelektą, lemia tinkamą atliktų veiksmų ir rezultatų baigtumą. Tuo tarpu dirbtinio intelekto veikimo principas, skirtingai nei

natūralaus intelekto, yra sąlygojamas algoritmu, veikiančių pagal iš anksto apibrėžtas operacijas, kurios užkoduotos sistemoje. Vertinant šias filosofines teorijas, fenomenalu teigti, kad galutinį teismo nuosprendį priimtą ne pojūčiais ir mąstymu paremtas intelektas, o intelektas, veikiantis pagal natūralaus intelekto imitavimo modelį, kurio įrodymų ištyrimas ir vertinimas yra paremtas duomenų bazėje užkoduota informacija. Būtent toks dirbtinio intelekto veikimas nėra grindžiamas vidinio įsitikinimo susiformavimu, lemiančiu gautų duomenų tiesioginį įvertinimą.

Tačiau, neapsiribojant vien filosofinėmis idėjomis ir atsižvelgiant į proceso operatyvumo, ekonomiškumo ir veiksmingumo kriterijus, svarbu ieškoti alternatyvių būdų, kurie prisidėtų prie efektyvaus baudžiamojo proceso įgyvendinimo. Todėl, įvertinus dirbtinio intelekto veikimo galimybes, pastebima, kad ši inovatyvi technologija atveria iki šiol retai kur apibrėžtą naratyvą, kuris gali būti nauja paskata, siekiant išbandyti šios technologijos pritaikomumą baudžiamajame procese.

Dirbtinio intelekto taikymas baudžiamojoje teisėje yra svarbus atliekant tyrimų analizės, eksperimentavimo ir gautų rezultatų tikrinimo veiksmus, nes šioje teisės šakoje dominuoja viešojo intereso diskursas, pasižymintis imperatyvių taisyklių laikymusi ir visuomenei svarbių gėrių apsauga, todėl svarbu kad priimtas sprendimas būtų nešališkas ir nepaveikus jokiems išoriniams veiksniams. Pati baudžiamoji teisė yra tinkama sritis, kurioje galima kurti naudingas ir visai visuomenei svarbias kompiuterizuotas sistemas. (Čaplinskas, 1999).

Dirbtinio intelekto sistemų kūrimą ir įgyvendinimą lėmė daugybė priežasčių, pirmiausia, baudžiamųjų bylų skaičiaus didėjimas, skiriamų lėšų teisingumo vykdymui mažinimas, taip pat siekis užtikrinti, kad baudžiamasis procesas nebūtų veikiamas jokių išorinių veiksnių. Jau dabar dirbtinio intelekto taikomosios programos pasiekė žmonių ekspertų ir specialistų našumo lygį, atliekant konkrečias užduotis, todėl taikant dirbtinį intelektą rezultatai gali būti pateikiami daug greičiau ir platesniu mastu (Europos Parlamento rezoliucija, 2021). Kita vertus, dirbtinis intelektas kelia daug grėsmių, susijusių su klaidos atsiradimo rizika, lemiančią diskriminacijos ir šališkumo tikimybę (Sushina, Sobenin, 2019). Tad apibendrinant galima teigti, kad dirbtinis intelektas yra suprantamas kaip natūralaus intelekto sukurta dirbtinė sistema, kurios veikimo principas pagrįstas algoritmu, veikiančiu pagal duomenų bazėje užkoduotą informaciją. Nors dirbtinio intelekto taikymo idėja atrodo radikali, tačiau ji prisideda prie šiai dienai aktualių siekių: užtikrinti darbo našumo paskirstymą, inovacijų skatinimą bei visuomenės pasitikėjimą šia technologija, kuri yra svarbi baudžiamojo proceso skaidrumo užtikrinimui (Europos Parlamentas, 2020). Filosofinės idėjos skelbia, kad tik natūralus

intelektas, kurio jutimasis pasaulio pažinimas yra paremtas pojūčiais ir mąstymo procesu, gali pažinti tikrovę, o dirbtinis intelektas tik imituoja tokio pažinimo modelį. Tačiau dabartinės tikrovės kontekste dirbtinis intelektas gali nustatyti veiksmus pagal išorinės aplinkos informacijos apdorojimo rezultatus, įvertinti jų pasekmes ir užtikrinti nešališkumo įgyvendinimą. Tuo pagrindu technologijų įsiliejimas į mūsų gyvenimą yra neišvengiamas, tačiau jų veikimas turi būti reguliuojamas žmogaus. Šį teiginį pagrindžia dirbtinio intelekto mokslininko S. Russello mintis, akcentuojanti dirbtinio intelekto naudingumą tada, kai jų veiksmai atitinka žmogaus, o ne jų pačių tikslus. Todėl esant visuotiniam susitarimui dėl žmogiškosios kontrolės masto, galima pasiekti didžiausią dirbtinio intelekto naudą žmonijai (Skurdauskaitė, 2020).

1.2. Dirbtinio intelekto taikymo galimybės

Dažnai teigiama, kad dirbtinis intelektas taikomas tose srityse, kuriose yra mažiau teisės ir daugiau mechaninio darbo, nes jo veikimas grindžiamas algoritmų apdorojamos informacijos išvestimis, o ne mąstymo procesu, gebančiu objektyviai įvertinti gautos informacijos tikrumą. Todėl įprasta, kad automatizuotas darbas yra patikėtas technologijoms, o teisininkas tampa ekspertinės nuomonės reiškėju. Tačiau svarbu užtikrinti, kad dirbtinio intelekto taikymas nebūtų atsietas nuo teisės, todėl kiekvienoje proceso stadijoje turi dalyvauti teisininkas, nes jis yra nepakeičiamas, teisei sąveikaujant su technologijomis.

Pagrindinis baudžiamojo proceso uždavinys yra valstybės pareiga taikyti sankcijas asmeniui, kuris padarė nusikalstamą veiką (Goda *et al.*, 2003, p. 129). Tinkamam ir efektyviam šio uždavinio įgyvendinimui svarbu, kad nusikalstama veika būtų greitai atskleista. Šis reikalavimas yra susijęs su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsniu (Europos žmogaus teisių konvencija), kuriame įtvirtinta, kad kiekvienam asmeniui turi būti garantuojama teisė į jo bylos išnagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką (Goda *et al.*, 2003, p. 455). Vertinant šiandienos aktualijas, atkreiptinas dėmesys, kad šios nuostatos įgyvendinimas yra apsunkintas, nes vis dažniau susiduriama su teismų sistemos apkrova. Ši problema lemia kur kas didesnes neigiamas pasekmes, nes tendencingai didėjantis darbo krūvis ne tik lėtina procesą, bet ir sąlygoja teisingumo vykdymo kokybę *eo ipso*, pažeidžiant vieną iš pagrindinių baudžiamojo proceso principų – proceso teisingumą. Teigtina, kad dėl objektyvių priežasčių, lemiančių teismų sistemos apkrovą, darbo našumo paskirstymo trūkumą, postuluojami baudžiamojo proceso tikslai ne visais atvejais yra įgyvendinami. Todėl

svarbu ieškoti alternatyvių būdų, kurie paskatintų inovatyvios baudžiamojo proceso idėjos įgyvendinimą, kas *ex nunc* prisidėtų prie baudžiamosios justicijos veiksmingumo.

Kaip dirbtinis intelektas gali prisidėti prie veiksmingo baudžiamojo proceso įgyvendinimo? Tai nauja, iki šiol mažai kur aptarta mokslinė idėja, kuri netolimoje ateityje galbūt paskatins įstatymų leidžiamąją valdžią pakeisti esamą reglamentavimą, susijusį su baudžiamojo proceso įgyvendinimu.

Nacionalinės teismų administracijos 2022-2024 metų strateginiame veiklos plane yra įtvirtinti veiklos prioritetai, kurie sąlygoja, kad jų įgyvendinimas prisidės prie teisinės sistemos efektyvumo ir veiksmingumo užtikrinimo. Vienas iš tokių *expressis verbis* įtvirtintų veiklos prioritetų – siekis teismuose plėtoti informacinių technologijų panaudojimą. Remiantis šiuo prioritetu, kyla klausimas, ar dirbtinis intelektas gali būti informacinių technologijų taikymo sudedamoji dalis. Paprastai informacinių technologijų sąvoka suprantama kaip priemonių ir būdų informacijai rinkti, laikyti, persiųsti kompiuteriu visuma (Visuotinė lietuvių enciklopedija). Dirbtinis intelektas yra sudedamoji informacinių technologijų dalis, kurios veikimas grindžiamas užduočių atlikimu, apimančiu informacijos apdorojimą, kalbos atpažinimą, žodžių vertimą ir vizualinį atpažinimą. Kitaip tariant, dirbtinį intelektą galima pritaikyti informacinių technologijų srityje, siekiant atlikti sudėtingas užduotis ir tokiu būdu pagerinti informacinių technologijų funkcijas (Betsol, 2021). Strateginiame veiklos plane įtvirtintas informacinių technologijų naudojimas yra susijęs su teismų procesinių dokumentų valdymu per Lietuvos teismų informacinę sistemą LITEKO bei nuotolinių teismo posėdžių technologiniu aprūpinimu (Nacionalinė teismų administracija, 2022). Taigi, strateginio veiklos plano prioritetas tiesiogiai yra siejamas su elementarių informacinių technologijų panaudojimu teismų sistemos veikloje, tačiau apie dirbtinio intelekto taikymo perspektyvą nėra užsiminta. Šiame veiklos plane įtvirtintą reguliavimą analizuojant teisės aiškinimo aspektu, pažymėtina, kad informacinių technologijų naudojimas gali būti suprantamas kur kas plačiau, t. y., taikant ir dirbtinio intelekto sistemas. Nors eksplicitiškai dirbtinių sistemų panaudojimas nėra įtvirtinamas, tačiau informacinių technologijų taikymas kartu apibrėžia ir dirbtinio intelekto galimybę. Visgi, atsižvelgiant į tai, kad baudžiamosios justicijos sistema yra viena iš svarbiausių valstybės sričių, užtikrinančių viešąją tvarką ir užkertančių kelią pagrindinių teisių pažeidimams, dirbtinio intelekto taikymas neturi prieštarauti ne tik baudžiamojo proceso principams, bet ir teisinės valstybės (*rule of law*) veikimo mechanizmui.

Baudžiamajame procese sprendimai gali būti priimami tik nuosekliai vienas po kito, prieš sprendimo priėmimą atlikus būtinus proceso veiksmus (Goda *et al.*, 2011, p.

455). Skirtingiems proceso veiksmams atlikti gali būti naudojamas dirbtinis intelektas, kuris prisideda ne tik prie konkretaus veiksmo atlikimo paspartinimo, bet ir skatina inovatyvaus baudžiamojo proceso plėtrą.

Nustatant nusikalstamą veiką padariusį asmenį, apklausų metu gali būti naudojama viena iš dirbtinio intelekto sričių – natūralus kalbos apdorojimas. Šis automatizuotos sistemos veikimo principas grindžiamas tuo, kad užduodamas klausimus liudytojas pateikia nusikalstamai veikai reikšmingas aplinkybes, kurios tyrėjo yra suvedamos į kompiuterį. Materialioje laikmenoje esančius duomenis algoritmas atpažįsta pagal nusikalstamą veiką padariusį asmenį identifikuojančius žodžius. Apklausiant kitą liudytoją, duomenys analogiškai yra suvedami į duomenų sistemą. Grupavimo algoritmas sukuria funkciją, kuri iš įvestų duomenų pateikia išvestį, t. y., atrenka sutampančius liudytojų žodžių junginius ar frazes (Bouguila, Ziou, 2007). Tokiu būdu algoritmas peržiūri duomenis ir gautą informaciją klasifikuoja (Babuta *et al.*, 2018). Natūralios kalbos apdorojimas užtikrina greitesnį procesinių veiksmų atlikimą, nes tyrėjas nepraranda laiko sąnaudų, savarankiškai ieškodamas tapatumo tarp gautos informacijos (Alarie *et al.*, 2018). Toks algoritmo veikimas yra neutralus – jis nebus paveikus išoriniams faktoriams, todėl galima tikėtis, kad visi panašūs duomenys bus traktuojami, užtikrinant teisingo rezultato įgyvendinimą.

Dirbtinio intelekto sistemų taikymas gali būti naudingas teisinio darbo dalyje, kurioje dominuoja dideli informacijos kiekiai. Vienas iš pavyzdžių yra apžiūros atlikimo fiksavimas. Pati apžiūros, kaip procesinio veiksmo, esmė yra įstatymo įgalioto asmens ar teismo tiesioginis stebėjimas, kurio metu įsitikinama tam tikrų daiktų, objektų, pėdsakų bei faktų buvimu, todėl visa atlikimo eiga turi būti atidžiai fiksuojama (Ancelis *et al.*, 2011, p. 59). Įprasta, kad šio procesinio veiksmo atlikimo metu yra gaunami dideli informacijos kiekiai, todėl tokios informacijos suvedimas rankiniu būdu lemia, jog yra prarandama nemažai laiko sąnaudų. Tai sąlygoja, kad pasunkėja nusikalstamos veikos atskleidimo per įmanomai trumpiausią laiką tikimybė. Nenutolstant nuo baudžiamojo proceso tikslų, bandoma ieškoti adaptyvių technologijų, kurios greičiau apdorotų didelius informacijos kiekius. Viena iš alternatyvų – natūralios kalbos apdorojimo programa. Šios sistemos veikimas, skirtingai nei apklausų atlikimo metu, yra paremtas pasakomų teiginių konvertavimu į tekstą, todėl kiekvienas veiksmas, kuris anksčiau buvo atliktas naudojantis klaviatūra, tampa daug paprastesnis, pasinaudojus kalbos atpažinimo programa (Leijten, Waes, 2003). Ši programa prisitaiko prie kalbėtojo pasakytų teiginių greičio, todėl tekstų atvaizdavimas yra spartesnis, nes kalbėti galima greičiau nei įvesti tekstus klaviatūra. Kalbos atpažinimo programa yra sparčiai auganti dirbtinio intelekto

taikymo sritis, kuri naudojama, kuriant virtualius asmeninius padėjėjus, tokius kaip „Microsoft Cortana“, „Apple Siri“, „Amazon Alexa“, „Google Assistant“ (Kėpuska, Bohouta, 2018). Siekiant suprasti, kaip ši sistema gali būti panaudojama baudžiamajame procese, aptartinas apžiūros proceso veiksmo fiksavimas. Baigiamajoje apžiūros stadijoje yra būtina kuo tiksliau ir išsamiau užfiksuoti nusikalstamai veikai tirti reikšmingas aplinkybes (Bučiūnas *et al.*, 2017). Apžiūros metu gauti duomenys tampa reikšmingi tik tada, kai yra užfiksuojami pagrindiniame procesiniame dokumente – apžiūros protokole (Ancelis *et al.*, 2011, p. 75). Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse *experssis verbis* įtvirtinta apžiūros fiksavimo protokole tvarka (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Protokole fiksuojama visa veiksmo atlikimo eiga, jos metu nustatyti faktai bei gauti duomenys, todėl tokiam aprašymui keliami tikslumo, aiškumo, objektyvumo ir nuoseklumo reikalavimai (Ancelis *et al.*, 2011, p. 76). Pasitaiko atvejų, kad apžiūros atlikimo metu ne visuomet gauta informacija yra surašoma į protokolą – tokiu atveju yra naudojami juodraščiai ar diktofonai, padedantys pasižymėti nusikalstamos veikos tyrimui svarbias aplinkybes. Atlikus apžiūrą, protokolas turi būti surašomas kiek įmanoma greičiau, nes, praėjus ilgesniam laikui, gali būti užmirštos detalės, kurios yra reikšmingos tolesniame nusikalstamos veikos tyrimo etape (Ancelis *et al.*, 2011, p. 75-76). Nepaisant atliekamo veiksmo sudėtingumo ir reikalaujamo kruopštaus informacijos ištyrimo, apžiūros subjektui yra keliamas reikalavimas visą atliekamo tyrimo veiksmą surašyti į protokolą. Rašymo procesas yra perteklinis veiksmas, nes informacija, kuri užfiksuota juodraštyje ar diktofone, yra pakartotinai atvaizduojama materialioje laikmenoje. Vadovaujantis šiuo požiūriu, manytina, kad įstatyminiu lygmeniu detalai reglamentuota apžiūros fiksavimo tvarka, palieka nišą informacinių technologijų taikymui, nes nėra nurodyta, kokiais būdais gauti duomenys turi būti atvaizduoti apžiūros protokole. Pirminė informacija, kuri užfiksuota diktofone ar juodraštyje, gali būti įrašoma ar perskaitoma į kompiuteryje įdiegtą sistemą, kurioje algoritmas generuoja funkciją ir iš įvesties pateikia išvestį, atvaizduodamas duomenis apžiūros protokole (Bouguila, Ziou, 2007). Taip yra supaprastinamas apžiūros atlikimo procesas, prisidedantis prie baudžiamojo proceso efektyvumo ir veiksmingumo užtikrinimo.

Dirbtinio intelekto panaudojimo galimybės, siekiant atskleisti nusikalstamą veiką, gali būti labai plačios. Tai leidžia teisėsaugos institucijoms imtis prevencinių priemonių ne tik užkertant kelią galimai nusikalstamai veikai, bet ir nustatant nusikaltimo padarymu įtariamą asmenį, įvertinant kitas reikšmingas aplinkybes (Murauskas, 2020). Vienas iš inovatyvių dirbtinio intelekto pritaikymo būdų – jo panaudojimas vaizdo įrašų analizėse.

Šis technologijos taikymas padeda atpažinti neįprastą elgesį ir atsekti galimą įtariamąjį. Veikimas yra pagrįstas mašininio mokymosi metodu, kuris išmoksta įprastą judėjimo veiksmą tam tikroje aplinkoje, o pasibaigus mokymosi laikotarpiui, algoritmas jau geba atpažinti įvykį, kuris yra nukrypstantis nuo įprasto judėjimo, taip suaktyvindamas kameros veikimą. Pavyzdžiui, tokių informacinių technologijų taikymas yra tinkamas būdas efektyviai reaguoti į eismo įvykius, muštynes gatvėse ar apiplėšimus. Pažymėtina, kad ši technologija jau yra taikoma Jungtinėse Amerikos Valstijose kaip veiksminga priemonė, užtikrinanti kovą su nusikalstamumu (YouTube, 2020). Taigi, vertinant dirbtinio intelekto panaudojimo galimybes baudžiamajame procese, galima teigti, kad jo taikymas yra susijęs ne tik su esamų informacinių technologijų tobulinimu, bet ir su inovatyvių dirbtinio intelekto pritaikymo būdų paieška, todėl, siekiant efektyviai ir veiksmingai įgyvendinti baudžiamojo proceso tikslus, būtina apsvarstyti dirbtinio intelekto panaudojimo galimybes, kurios taptų nauja alternatyva, padedančia atskirų procesinių veiksmų įgyvendinimui.

1.3. Dirbtinio intelekto reglamentavimas baudžiamojo proceso teisėje

Dirbtinis intelektas sparčiai tampa mūsų kasdienio gyvenimo dalimi kaip nauja alternatyva, pakeičianti natūralų intelektą (Buiten, 2019). Pastaraisiais metais plėtojant dirbtinį intelektą, buvo padaryta didžiulė pažanga, todėl dirbtinis intelektas tapo viena iš strateginių XXI – o amžiaus technologijų, galinčių suteikti didelės naudos teisinėje praktikoje, siekiant veiksmingumo, tikslumo ir patogumo. Pažymėtina, kad jis teigiamai keičia visuomenę, tačiau kartu kelia didžiulę riziką pagrindinėms teisėms ir demokratijai, kurios yra grindžiamos teisinės valstybės principais (Europos Parlamento rezoliucija, 2021). Vadovaujantis šiuo požiūriu, įstatymų leidžiamajai valdžiai kyla pareiga nustatyti taisyklėmis paremtą dirbtinio intelekto taikymo tvarką. Nėra abejojama plačiomis dirbtinio intelekto panaudojimo galimybėmis, tačiau didėjantis jo vaidmuo, teikiant pagalbą teisėsaugos institucijų veikloje, skatina užtikrinti šių technologijų reguliavimą (Min, Ferris, 2020). Pažymėtina, kad nesant tinkamo dirbtinio intelekto reguliavimo, jis gali kelti grėsmę pagrindinėms žmogaus teisėms, kurios skatina visuomenės nelygybę.

Analizuojant Lietuvos įstatymus, manytina, kad dirbtinio intelekto taikymo idėja dar nėra pakankamai brandi, kad būtų *expressis verbis* įtvirtinta įstatyminiu lygmeniu. Įstatyminis reguliavimas, kuris grįstas dirbtinio intelekto taikymu, pirmiausiai yra sietinas su dirbtinio intelekto keliamą rizika. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad, nesant plataus automatizuotų sistemų taikymo baudžiamajame procese, dirbtinio intelekto keliamą rizika

yra nežinoma. Todėl reikia apibrėžtos veiklos srities ir pagrindinių principų, kuriais remiantis bus kuriama dirbtinio intelekto taikymo sistema ir tik tuomet taikomas įstatyminis reguliavimas. Principai, kurie įtvirtinti įstatymuose, turi būti grindžiami rizikos, kurią sukelia dirbtinio intelekto taikymas baudžiamajame procese, mažinimu. Tačiau kol Lietuvos baudžiamojoje teisėje nėra plačiai taikomos automatizuotos sistemos, tol nėra žinoma dirbtinio intelekto keliami rizika. Reguliavimas negali kontroliuoti nežinomos rizikos, o reguliavimo sukūrimas, remiantis tariama rizika, neaišku, ar duos sėkmingą rezultatą, užtikrinant dirbtinio intelekto taikymą baudžiamajame procese (Reed, 2018).

2021 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos priimto reglamento, kuriuo nustatomos suderintos dirbtinio intelekto taisyklės, 18 punkte yra įtvirtinta, kad dirbtinio intelekto sistemų naudojimas nuotoliniam biometriniams fizinių asmenų tapatybės nustatymui laikomas ribojančiu tokių asmenų teises ir laisves tiek, kiek gali daryti poveikį privačiam gyvenimui, sukelti sekimo jausmą ir netiesiogiai atgrasyti nuo naudojimosi pagrindinėmis teisėmis, todėl tokių sistemų naudojimas teisėsaugos tikslais turi būti draudžiamas. Išimtis taikoma, kai tokias sistemas būtina naudoti siekiant apginti esminį viešąjį interesą, kurio svarba nusveria riziką. Šios situacijos apima potencialių nusikaltimo aukų, įskaitant dingusius vaikus, paiešką, tam tikras grėsmes fizinių asmenų gyvybei, nusikalstamų veikų vykdytojų arba įtariamųjų radimą, jų buvimo vietos ir tapatybės nustatymą ar baudžiamąjį persekiojimą, jeigu tos nusikalstamos veikos atitinkamoje valstybėje narėje yra baudžiamos skiriant laisvės atėmimo bausmę arba priimant nutartį dėl sulaikymo ne trumpiau nei trejiems metams ir atsižvelgiant į tai, kaip jos apibrėžtos tos valstybės narės teisėje. Tokia laisvės atėmimo bausmės arba nutarties dėl sulaikymo riba, kuri nustatyta nacionalinėje teisėje, padeda užtikrinti, kad nusikalstama veika būtų pakankamai rimta, siekiant pateisinti galimą tikralaikio nuotolinio biometrinių tapatybės nustatymo sistemų naudojimą (Europos parlamento ir tarybos reglamentas, 2021). Šios nuostatos kontekste svarbu pabrėžti, kad pirmiausiai įvertinama dirbtinio intelekto keliami rizika, kuri susijusi su poveikiu privačiam gyvenimui, sekimo jausmo sukėlimu, netiesioginiu atgrasymu nuo naudojimosi pagrindinėmis teisėmis. Keliami rizika turi būti tokia, kuri pagrįstų dirbtinio intelekto taikymo ribojimą. Pažymėtina, kad šiuo atveju yra numatoma išimtis, kuri susijusi su tokiomis nusikalstamomis veikomis, kurių nustatymui dirbtinio intelekto naudojimas minimizuoja didesnės žalos padarymą pagrindinėms žmogaus teisėms, nei tokia žala atsirastų taikant dirbtinį intelektą. Šis Komisijos pasiūlymas yra nauja ateities vizija, kuri

įpareigos valstybes nares pagal įprastą teisėkūros procedūrą priimti Komisijos pasiūlymus dėl Europos požiūrio į dirbtinį intelektą (Teisė profesionaliai, 2021).

Kitas svarbos dokumentas – 2021 m. spalio 6 d. Europos Parlamento priimtas pasiūlymas dėl rezoliucijos dėl dirbtinio intelekto baudžiamojoje teisėje ir jo naudojimo policijos bei teisminių institucijų reikmėms baudžiamosiose bylose. Pasiūlymas yra rekomendacinio pobūdžio, todėl valstybėms narėms nėra pareigos jo vykdyti. Tačiau nepaisant šio fakto, dirbtinio intelekto taikymas apima vis daugiau sričių, dėl to šio pasiūlymo nuostatos yra aptartinos, įvertinant tolesnę dirbtinio intelekto taikymo perspektyvą baudžiamosios teisės srityje.

Dokumente yra nurodoma, kad dirbtinio intelekto taikomosios programos gali padėti ne tik gerinant teisėsaugos ir teisminių institucijų darbo metodus, bet ir veiksmingai kovojant su tam tikrų rūšių nusikaltimais (Europos Parlamentas, 2021). Šios nuostatos kontekste galima išvelgti, kad dirbtinio intelekto taikymo perspektyva orientuota ne tik į procesinių veiksmų atlikimą, bet ir į konkrečias nusikalstamas veikas. Todėl įstatymų leidėjas turės užtikrinti tokį dirbtinio intelekto reguliavimą, kuris bus nukreiptas į kompleksinį dirbtinio intelekto taikymą, tiriant konkrečią nusikalstamą veiką. Būtina atkreipti dėmesį į anksčiau minėtą neigatyvią riziką, kurią sukelia dirbtinio intelekto taikymas. Naudojant automatizuotas sistemas, kyla grėsmė pagrindinėms žmogaus teisėms, atsiranda įvairių rūšių diskriminacija, šališkumas (Europos Parlamentas, 2021). Siekiant išvengti galimos rizikos, savarankiškas dirbtinio intelekto veikimas, kuris nesuderinamas su pagrindinėmis žmogaus teisėmis, turi būti draustinas. Galima klaidos tikimybė sąlygoja, kad būtina laikytis aukštų teisinių standartų ir užtikrinti, kad teismų ir teisėsaugos srityje kiekvieną sprendimą priimtų žmogus (Europos Parlamentas, 2021). Dirbtinis intelektas negali įgyti visiško autonomiškumo, nes, priešingu atveju, bet kokia klaida paskatina sistemos suirutę, kuri yra nesuderinama su pagrindiniu baudžiamosios teisės tikslu, o tai lemia ne tik konkrečių bendruomenių diskriminaciją ir viktimizaciją, bet ir asmenų pasitikėjimo teise praradimą (JD Supra, 2021). Nepaisant siekio užtikrinti efektyvų ir veiksmingą baudžiamąjį procesą, pirmiausiai turi būti vertinama rizika, ar automatizuotų sistemų veikimo trūkumai gali turėti neigatyvų poveikį pagrindinėms žmogaus teisėms (Raso *et al.*, 2018).

2018 m. gruodžio mėn. Europos veiksmingo teisingumo komisija (CEPEJ) priėmė Europos chartiją dėl dirbtinio intelekto naudojimo teisminėse sistemose. Chartija apima pagrindinius principus ir gaires įstatymų leidybos proceso įgyvendinimui, kurie yra reikšmingi dirbtinio intelekto panaudojimui nacionaliniuose teismų procesuose (Teisė profesionaliai, 2018). Pagrindinių žmogaus teisių užtikrinimas yra svarbiausias principas.

Todėl dirbtinis intelektas turi būti naudojamas, nepažeidžiant sąlygos, kad bus apsaugomos asmens teisės, kurias garantuoja Europos Žmogaus Teisių Konvencija ir Europos Tarybos standartai. Dirbtinis intelektas neturi būti vertinamas kaip teisminių sistemų veiksmingumo gerinimo priemonė. Pirmiausia tai yra priemonė, kuri sustiprina teisinės valstybės garantijas ir viešojo teisingumo kokybę (Europos veiksmingo teisingumo komisija, 2018). Pagrindinių žmogaus teisių užtikrinimas nusveria veiksmingo ir efektyvaus baudžiamojo proceso įgyvendinimo idėją, todėl įstatymų leidybos procesai turi būti orientuoti į siekį apsaugoti žmogaus teises. Taigi, dirbtinio intelekto reguliavimas baudžiamojo proceso teisėje pirmiausiai sietinas su jo keliama rizika pagrindinėms žmogaus teisėms.

1.4. Dirbtinio intelekto taikymo idėjos koreliacija su svarbiausiais baudžiamojo proceso principais

Baudžiamojo proceso teisės principai – tai esminiai fundamentai, kuriais grindžiamas baudžiamojo proceso funkcionalumas. Įprasta, kad baudžiamojo proceso teisės principai yra įtvirtinti aukščiausią teisinę galią turinčiuose norminiuose aktuose ir sudaro baudžiamojo proceso teisinio reguliavimo bazę (Ažubalytė *et al.*, 2016, p. 111).

Baudžiamojo proceso integralumas lemia, kad principų yra laikomasi visose baudžiamojo proceso stadijose. Teisės literatūroje yra išskiriamas programinis baudžiamojo proceso principų pobūdis. Vadovaujantis šiuo pobūdžiu, baudžiamojo proceso principai pripažįstami kaip stabiliausi teisės sistemos elementai, kartu užtikrinantys teisės dinamiką, t. y. nurodo pagrindines baudžiamojo proceso teisės normų reguliuojamų santykių raidos ir jų reguliavimo tendencijas (Ažubalytė *et al.*, 2016, p. 113). Konstitucinio Teismo konstatavimu, baudžiamojo proceso teisinis reguliavimas turi būti pagrįstas konstituciniais teisėtumo, lygybės įstatymui ir teismui, nekaltumo prezumpcijos, viešo ir teisingo bylos nagrinėjimo, teismo ir teisėjo nešališkumo ir nepriklausomumo, teismo ir kitų valstybės institucijų (pareigūnų), dalyvaujančių baudžiamajame procese, funkcijų atskyrimo, teisės į gynybą garantavimo ir kitais principais (Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d., 2000 m. gegužės 8 d., 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimai) (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Šiuo požiūriu baudžiamojo proceso principai prisideda prie efektyvaus įstatymų leidybos proceso įgyvendinimo.

Svarbiausias ir reikšmingiausias baudžiamojo proceso principų tikslas yra nustatyti byloje tiesą ir priimti teisingą sprendimą. Tai yra profesionalaus teisininko prerogatyva. Manytina, kad lemiamą reikšmę principai įgyja tuomet, kai procesinėje

veikloje yra siekiama laikytis nuoseklios krypties užtikrinant teisingumo įgyvendinimą (Ažubalytė *et al.*, 2016, p. 113). Teigtina, kad išankstinis baudžiamojo proceso principų laikymasis pirminėje baudžiamojo proceso stadijoje garantuoja teisingą bylos išsprendimą teismo posėdžio metu.

Siekiant užtikrinti veiksmingą automatizuotų sistemų integravimą baudžiamajame procese, įstatyminis reguliavimas turi būti grindžiamas baudžiamojo proceso principais. Būtent toks reglamentavimas apibrėžia tolesnes dirbtinio intelekto veikimo galimybes ir gali padėti užtikrinti inovatyvaus baudžiamojo proceso įgyvendinimą. Tačiau, kita vertus, joks pažangios automatizuotos sistemos algoritmas neprilygs natūraliam intelektui, susijusiam su gebėjimu sąmoningai vertinti įrodymus, daryti pagrįstas išvadas dėl gautų įrodymų pakankamumo, kas lemia teisingo nuosprendžio priėmimą.

A. Juozapavičiaus savo disertacijoje, remdamasis Konstitucinio Teismo doktrina, akcentavo, kad, atskleidžiant nusikalstamas veikas, turi būti laikomasi principų, kurie įtvirtina asmenų lygiateisiškumą, žmogaus laisvės neliečiamumą, o baudžiamasis procesas turi būti toks, kad būtų užtikrinama veiksminga asmenų teisių apsauga ir nebūtų pažeidžiamos teisės (Juozapavičius, 2012, p. 130). Šios nuostatos taikymo idėją pagrindžia nekaltumo prezumpcijos principas. Baudžiamojo proceso požiūriu nekaltumo prezumpcija siejama su asmens apsauga, kol nėra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis. Analizuojant nacionalinės teisės reguliavimo sritį, Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, kad asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Šio principo taikymas yra apibrėžtas ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio 6 dalyje. Nekaltumo prezumpcijos veikimo sritis yra reguliuojama supranacionaliniu lygiu ir ji įtvirtinta Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6 straipsnyje (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1995). Šis reguliavimas patvirtina, kad asmens teisių užtikrinimui yra suteikiama visokeriopa apsauga ir garantija, kad tokios teisės nebus pažeidžiamos, o jas pažeidus bus užtikrinama veiksminga tokių teisių gynyba, iki tol, kol nebus priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis.

Neapsiribojant vien deklaratyviu nekaltumo prezumpcijos įstatyminiu reguliavimu, aptartinas šio principo turinys, kuris tiksliausiai atskleidžia nekaltumo prezumpcijos veikimo mechanizmą ir jo koreliaciją su dirbtinio intelekto taikymo idėja. Vienas iš esminių nekaltumo prezumpcijos turinių sudarančių reikalavimų – asmens nepripažinimas kaltu, kol nėra įsiteisėjusio teismo nuosprendžio. Šio principo reikalavimas yra susijęs su pareiga atskleisti nusikalstamą veiką, nustatyti ją padariusį

asmenį ir paskirti adekvačią bausmę (Jurka *et al.*, 2009, p. 110). Todėl joks išankstinis asmens pripažinimas kaltu, nesant įsiteisėjusio teismo nuosprendžio, yra nepagrįstas. Dirbtinio intelekto sistemos turi būti sukurtos ir diegiamos taip, kad atitiktų ir įgyvendintų, *inter alia*, teisę kreiptis į teismą, teisę būti nekaltam ir teisę į laisvę. Pagal galiojančius Europos Sąjungos teisės standartus jokiam asmeniui neturi būti taikomas automatizuotas sprendimas, dėl kurio registruojamas tokio asmens teistumas. Pažymėtina, kad asmuo negali būti pripažįstamas nusikaltėliu ikiteisminio tyrimo metu, todėl ikiteisminio tyrimo pareigūnai negali imtis nepagrįstų, neproporcingų priemonių prieš asmenis nesant pagrįsto įtarimo (Sushina, Sobenin, 2019). Atkreiptinas dėmesys, kad automatizuotų sistemų diegimas, prisidedantis prie baudžiamųjų bylų nagrinėjimo efektyvumo, gali kelti ir nemažai iššūkių. Dirbtinio intelekto algoritmų veikimo mechanizmas yra pagrįstas asmens praeities istorija, pavyzdžiui, duomenys apie šeiminių padėčių, nusikalstamą elgesį, priklausymą socialinėms grupėms. Mašininis mokymasis (angl. *machine learning*) imituoja natūralaus intelekto veikimą, kuris pasižymi patirtimi grįstu duomenų vertinimu. Žmogaus intelektas efektyviai geba atpažinti modelius ir per patirtį kasdien individualiai vertina objektus, žmonių emocijas, informaciją ir sąlygas, o automatizuotos sistemos imituoja šį gebėjimą ir tam tikrus duomenis atpažįsta pagal duomenų bazėse esančią informaciją, kuri iš anksto gali nulemti priimamo nuosprendžio rezultatą (Rigano, 2019). Tuo pasireiškia dirbtinio intelekto taikymo problematiškumas, susijęs su bylos rezultatu, kuris yra nulemtas istorinių duomenų. Tokie duomenys gali būti visiškai pakitę, kas neužtikrina teisingumo įgyvendinimo, priimant nuosprendį. Dirbtinis intelektas negali pakeisti teisinio mąstymo, kurio teisininkai mokosi universitetuose (Legal Tech, 2021). Vadovaujantis šiuo aiškinimu, teigtina, kad toks dirbtinio intelekto veikimas nesuderinamas su nekaltumo prezumpcijos idėja. Todėl teisėjo vaidmens reikšmė, kaip ir anksčiau, išlieka svarbi baudžiamosios justicijos sistemoje (Sushina, Sobenin 2019). Antras aptartinas elementas – asmens kaltės grindimas tik įstatymo nustatytais taisyklėmis. Šis elementas suponuoja prielaidą, kad dirbtinis intelektas turi veikti įstatymo apibrėžtuose rėmuose. Užtikrinant dirbtinio intelekto veikimo mechanizmą, akcentuotina, kad, atliekant įstatyme numatytus baudžiamojo proceso veiksmus, negalima pasitikėti dirbtinio intelekto veikimu, todėl turi būti numatytas procesinio veiksmo, kuris atliktas dirbtinio intelekto pagalba, patikrinimas. Tokių veiksmų atlikimas taip pat įpareigoja užtikrinti įtariamųjų asmenų informavimą apie dirbtinio intelekto naudojimą, atliekant baudžiamajame įstatyme numatytus proceso veiksmus, taip sudarant sąlygas atskleisti dirbtinio intelekto veikimo aspektus (Sushina, Sobenin 2019). Šiuo požiūriu asmenims turi būti suteikiama teisė

ginčyti tokių veiksmų atlikimą – tai padėtų įgyvendinti nekaltumo prezumpcijos principo esmę.

Baudžiamosios justicijos požiūriu išskiriamas vienas iš svarbiausių principų, t. y., teisingumo vykdymo priskyrimas teismams. Joks kitas subjektas, išskyrus teismą, negali nuspręsti, kad kaltinamasis yra kaltas dėl nusikalstamos veikos padarymo ir paskirti tokiam asmeniui bausmę. Kaltės klausimo išsprendimas bei bausmės paskyrimas sudaro bylos nagrinėjimo, tuo pačiu ir teisingumo vykdymo baudžiamojoje byloje pagrindą. Šių klausimų išsprendimas pripažįstamas kaip išimtinė teismo prerogatyva (Goda *et al.*, 2003, p. 25). Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad įstatymo tekste nėra *expressis verbis* įtvirtinta, kas yra teismas. Remiantis šiuo požiūriu, galima teigti, kad teisingumo vykdymas gali būti pavestas ne tik natūraliam intelektui, bet ir pasitelkiant automatizuotas sistemas, kurios užtikrina dirbtinio intelekto veikimą. Visiems yra žinoma, kad nuosprendį priima žmogus, kuris, pasitelkęs mąstymo procesus, geba objektyviai vertinti byloje pateiktus įrodymus ir užtikrinti teisingumo vykdymą. A. Juozapavičiaus savo disertacijoje teigė, kad teismas įrodymus vertina pagal savo vidinį įsitikinimą, kas sudaro laisvo įrodymų vertinimo principą (Juozapavičius, 2012). Pats teismo vertinimas yra siejamas su racionalių loginių mąstymu, kuris pagrįstas gautų žinių ar nustatytų faktų visumos patikrinimu ir įvertinimu (Ancelis, 2011 p. 216). R. Merkevičiaus nuomone, teisėjo vidinis įsitikinimas yra svarbiausias baudžiamajame procese, todėl atliekamas įrodymų vertinimas turi būti nuoseklus, išsamus ir vidiniai neprieštaringas, pasitelkiant bendražmogiškas žinias ir patyrimą, būtina įvertinti iškilusios abejonės pagrįstumą ir svarbą: ar ji yra objektyviai galima ir tikėtina, ar tėra tik hipotetinė (Merkevičius, 2009, p. 155). Tačiau verta paanalizuoti, kaip užtikrinamas teisingumo vykdymas, jei nuosprendžio priėmimą galėtų atlikti dirbtinis intelektas. Dirbtinio intelekto priimtas nuosprendis daugeliui atrodo tarsi distopinė idėja, vedanti į teisingumo sistemos griūtį, nes automatizuotų sistemų veikimo mechanizmas nėra paremtas mąstymo procesu, kuris gebėtų vertinti pateiktus įrodymus ir taip užtikrinti teisingo nuosprendžio priėmimą. Tačiau atsižvelgtina į tai, kad dirbtinio intelekto veikimas, užtikrinant teisingumo įgyvendinimą, gali būti ir labai naudingas, todėl svarbu įvertinti natūralaus ir dirbtinio intelekto takoskyrą, priimant teismo nuosprendį. Teisėjas nuosprendžio priėmimo procese gali būti šališkas, nes jo vidinį įsitikinimą gali nulemti įvairūs veiksniai, kurie turės reikšmingos įtakos sprendimo rezultatui ir prieštaraus užtikrinant teisingumo įgyvendinimą (Brookings, 2017). Tuo tarpu automatizuotų sistemų taikymas yra paremtas algoritmais, kurie kaip ir silogizmas – tradicinis teismo samprotavimo instrumentas – atlieka normatyvinę funkciją, nustatydami sąsajas tarp pradinio elementų ar duomenų

rinkinio ir tikslios pasekmės. Tačiau esminis silogizmo ir algoritmo skirtumas yra jų nustatytos norminės koreliacijos pagrindas: įvesties duomenų rinkinys. Silogizmai gali būti pagrįsti žmogaus logika ir ankstesne žmogaus patirtimi, o algoritmai yra pagrįsti statistika, kuri remiasi dideliais duomenų kiekiais. Toks algoritmų veikimas sukuria normatyvinę procedūrą, kuri pereina nuo duomenų rinkinio link norimos išvesties, pašalindama subjektyvias intuicijas ir savavališkumą iš proceso. Todėl šia prasme automatizuotų sistemų taikymas nuosprendžio priėmimo procese yra pateisinamas siekiant užtikrinti teisingo teismo koncepciją (Sushina, Sobenin, 2019). Jungtinėse Amerikos Valstijose yra naudojamos automatizuotos sistemos, kurios taikomos, siekiant įvertinti kaltinamojo pakartotinio nusikaltimo riziką. Šiose sistemose taikomi mašininio mokymosi algoritmai, kurie naudoja praeities nusikaltimų duomenis ir bando ekstrapoliuoti, kad prieš teisėją nuspėtų asmens pakartotinio nusikalstamumo riziką. Nors teisėjas nėra saistomas šių automatizuotų rizikos vertinimo balų, tačiau jie turi įtakos teisėjo priimamiems sprendimams, taip apribojant teisėjo subjektyvią nuomonę (Surden, 2019). Taigi, dirbtinio intelekto koreliacija su baudžiamojo proceso principais atskleidžia, kad ne autonomišku veikimu pagrįstas automatizuotų sistemų taikymas prisideda prie baudžiamojo proceso principų įgyvendinimo, o pagalbinis algoritmų vaidmuo, kuris sąlygoja gauto rezultato patikrinimą.

2. DIRBTINIO INTELEKTO TAIKYMAS NAGRINĖJANT BYLAS PIRMOS INSTANCIJOS TEISME

2.1. Roboto teisėjo koncepcija ir jo vaidmuo nagrinėjant baudžiamąsias bylas

Vis labiau plintant dirbtinio intelekto taikymui, daugelis baudžiamosios justicijos atstovų klausia, ar dirbtinis intelektas gali pagerinti teismų sistemos veiklą. Kituose sektoriuose dirbtinis intelektas prisidėjo prie efektyvumo didinimo, išplėtė galimybes ir automatizavo pasikartojančias ar kasdienes užduotis. Kontraversiška, tačiau dažnai svarstoma galimybė yra viešojo sektoriaus algoritmizavimas – teismų veiklos efektyvinimas ir kokybės didinimas, įtraukiant daugiau galimybių remtis algoritmų pagrindu teikiama informacija. (Murauskas, 2020).

Dalies mokslininkų teigimu, per artimiausius metus, dirbtinis intelektas turės įtakos daugeliui teismų sistemos aspektų, įskaitant baudžiamąjį persekiojimą ir nusikaltimų gynimą bei teisinę praktiką tiek privačiose, tiek viešosiose tarnybose (Redden et al., 2020).

Pirmosios instancijos teisme teisėjo atliekamas teisės taikymas yra laikomas mechanine logine operacija, kuri apima judėjimą nuo prielaidų iki išvados, todėl yra teigiama, kad teisėjas sprendimą priima dedukcijos būdu, kuris reiškia, jog iš prielaidų yra išvedami logika pagrįsti teiginiai (Latvelė, 2010). Teisėjo logika yra veikiami mąstymo proceso, kuris būdingas tik natūraliam intelektui. Dirbtinio intelekto funkcijų atlikimas grindžiamas duomenų bazėje esančios informacijos išvestimis, kas neturi nieko bendra su mąstymo procesu ir vidinio įsitikinimo susiformavimu. Visgi šiandiniame baudžiamajame procese yra taikomos elementarios informacinės technologijos, tačiau verta paanalizuoti, kaip dirbtinio intelekto taikymas prisidėtų prie baudžiamųjų bylų nagrinėjimo operatyvumo ir užtikrintų efektyvesnį teisėjo atliekamą įrodymų vertinimą. Todėl kyla klausimas, ar baudžiamųjų bylų nagrinėjimas gali būti patikėtas dirbtiniam intelektui, kuris pagrįstas roboto-teisėjo veikimo principu?

Robotika plačiai taikoma įvairiose srityse: nuo paprastų paslaugų iki medicinos sektoriaus (Morison, Harkens, 2019). Tačiau ar įmanoma, kad robotas pakeistų teisėją? Vis dėlto tokia roboto-teisėjo koncepcija šiandien *sensu stricto* sunkiai įsivaizduojama. Objektyvi tikrovė yra kitokia nei daugelis ją sieja su roboto – teisėjo alternatyva, pakeisiančia teisėją. Roboto-teisėjo taikymo idėja grindžiama siekiu, užtikrinančiu pagalbinį teisėjo funkcijų atlikimą. Todėl pagrįstai tikimasi, kad žmogaus ir kompiuterio „bendradarbiavimas“ prisidėtų prie kokybiškų ir greitesnių rezultatų pasiekimo.

Pagalbinis teismo funkcijų įgyvendinimas yra susijęs su automatizuotų sistemų integralumu, gebančiu analizuoti gautus duomenis ir, remiantis įstatymais bei faktais, priimti pagrįstą teismo nuosprendį (Morison, Harkens, 2019).

2.1.1. Įrodymų tyrimas

Įrodymų tyrimas – ikiteisminio tyrimo metu surinktų ir prokuroro pateiktų, taip pat proceso dalyvių pristatytų bei paties teismo išreikalautų duomenų patikrinimas, siekiant išsamiai ir nešališkai ištirti baudžiamosios bylos aplinkybes. Įrodymų tyrimas yra pagrindinė bylos nagrinėjimo teisme dalis, kurioje sutelkiamos teismo ir proceso šalių pastangos nustatyti tiesą byloje. Pažymėtina, kad teisme dalyviai baigiamosiose kalbose gali panaudoti tik įrodymų tyrimo proceso nagrinėjimo duomenis, o teismas, priimdamas nuosprendį (Ažubalytė *et al.*, 2016). Todėl bylos nagrinėjimo teisme metu įrodymų tyrimui yra keliami išsamumo ir visapusiškumo reikalavimai, užtikrinantys teisingumo idėją. Siekiant įgyvendinti šiuos reikalavimus ir atkurti greitą, efektyvų ir kokybišką bylos nagrinėjimą teisme, gali būti pasitelkiamas robotas – teisėjas.

Ikiteisminio tyrimo medžiaga įrodymais virsta tik tada, kai įrodymais šią medžiagą pripažįsta teismas (Goda, 2003, p. 457). Teismui yra keliami aktyvumo pareiga, kuria remdamasis jis turi išsiaiškinti visą reikiamą informaciją, padedančią nuspręsti, ar tam tikri duomenys gali būti laikomi įrodymais ir kokios išvados iš gautos informacijos gali būti daromos (Kuconis, 2021). Atsižvelgiant į teismui numatytus įpareigojimus ir užtikrinant pagalbinės funkcijos įgyvendinimą, pasitelkiamas robotas – teisėjas. Ikiteisminio tyrimo metu gauti duomenys gali būti įvairūs, pavyzdžiui, vaizdo įrašai, įtariamojo ir liudytojų parodymai, apžiūros protokolai. Todėl įdarbinti robotą – teisėją galima tik sukūrus efektyvius metodus, padedančius atlikti šių duomenų tyrimą. Toks veiklos optimizavimas nėra neįmanomas, tačiau reikia išsamių tyrimų ir skaitmeninių įrankių, kurių jutikliai sąveikautų su kūno kalba, veido išraiška (Widerotf, 2020). Nors dirbtinio intelekto idėja, tiriant įrodymus, dar netaikoma ir vietoj jos yra pasitelkiamos elementarios informacinės technologijos, visgi netolimoje ateityje jos gali tapti dirbtinio intelekto taikymo plėtros tramplinu. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 279 straipsnio 6 dalyje numatyta liudytojo, negalinčio atvykti į teisiamąjį posėdį, apklausos tvarka garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Analogiška apklausos taikymo tvarka numatyta ir liudytojui, kuriam taikomas anonimiškumas. Pažymėtina, kad šių informacinių technologijų taikymas nėra dažnas reiškinys, tačiau jos užtikrina proceso operatyvumą bei padeda išvengti proceso

vilkinimo, nes parodymai gali būti duodami iš bet kurios vietos, nesant privalomojo įpareigojimo atvykti į teismą (Belevičius, 2020). Vis dėlto tokių distancinių apklausų atlikimas, nors ir prisideda prie greitesnio įrodymų tyrimo, tačiau teisėjo funkcijų atlikimas nesiskiria nuo įprastos apklausos, kuri atliekama teismo posėdžio metu. Nors Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse įstatymų leidėjas lakoniškai užsimena apie informacinių technologijų naudojimą teismo posėdžio metu, tačiau tokių technologijų įtvirtinimas įstatyminiu lygmeniu tampa aktualus dirbtinio intelekto taikymo perspektyvoje. Todėl, siekiant užtikrinti kokybiškesnę teisėjo darbo funkcijų atlikimą, tokia apklausa gali būti atliekama, panaudojant dirbtinio intelekto technologiją, kuri reaguotų į nuotolinio ryšio perdavimo priemonių transliuojamą vaizdą. Robotas-teisėjas arba, kitaip tariant, dirbtinio intelekto sistema, kurioje yra įvesti ikiteisminio tyrimo metu surinkti duomenys, teismo posėdžio metu reaguoja į transliuojamą apklausą. Rūšiavimo algoritmas iš duomenų bazėje esančios informacijos atrenka žodžius, žodžių junginius ar frazes, kurios sutampa su ikiteisminio tyrimo metu užfiksuota informacija. Neapsiribojant vien procesinių funkcijų atlikimu ir gautos informacijos tapatumo nustatymu, ta pati techninė priemonė gali būti priskiriama atlikti ir kitus veiksmus (Belevičius, 2002). Roboto-teisėjo kameroje įmontuoti jutikliai gali užfiksuoti ir atpažinti apklausiamojo kalbėjimo būdą, gestikuliaciją ir akių judesius (Analystics Insight, 2021). Tokia informacija yra analizuojama, ji padeda geriau suprasti apklausos eigą ir susiformuoti teisėjo vidiniam įsitikinimui dėl duotų parodymų teisingumo (Belevičius, 2002). Dirbtinio intelekto sistemoje esantis prižiūravimo mokymosi algoritmas yra „išmokytas“ atpažinti asmens elgsenos ypatybes, remiantis informacija, kuri yra užkoduota duomenų bazėje (Legal Service, 2020). Šis daugiafunkcinis roboto – teisėjo veiksmų atlikimas prisideda prie teisėjo pagalbinės funkcijos įgyvendinimo, kuri ne tik sugrupuoja duomenis pagal jų tapatumą, bet taip pat reaguoja į kalbėtojo elgsenos pokyčius, kas padeda daryti pagrįstą išvadą dėl gautų duomenų pripažinimo įrodymais.

Teisėjo darbo krūvis yra sumažinamas, pasitelkiant dirbtiniu intelektu grįstus technologinius sprendimus. Šie sprendimai užtikrina žmogiškosios klaidos tikimybės minimizavimą, nes baudžiamosios bylos medžiaga analizuojama ir pateikiama antrinė informacija, į kurią teisėjas atkreipia didesnę dėmesį. Ikiteisminio tyrimo metu pasitelkiamas didelės skiriamosios gebos mobilusis 3D skeneris ir 3D duomenų analizės sistema. 3D skeneriu nuskenuotas vaizdas yra analizuojamas 3D duomenų rinkimo ir analizės programinės įrangos pagalba tokiais pačiais metodais, kurie naudojami, analizuojant tradiciniais būdais surinktus duomenis (Kurapka, Malevski, Matulienė, 2016, p. 237). Šios techninės priemonės pagalba surinktus duomenis teisėjui yra sunku apdoroti

ir priskirti tam tikriems kaltinamojo asmens elgesio modeliams, todėl gauta informacija yra perkeliama į kompiuterį – kas palengvina bylos nagrinėjimą teisme. Kompiuteriuose įdiegta dirbtinio intelekto sistema, kurioje yra sukaupti dideli informacijos kiekiai, analizuoja ikiteisminio tyrimo metu užfiksuotą informaciją. Mašininio mokymosi metodas leidžia kompiuterinėms programoms per patirtį „išmokti“ sudėtingas užduotis. Tokie mašininio mokymosi metodai naudingi tik tada, kai analizuojama ikiteisminio tyrimo metu užfiksuota medžiaga yra panaši į duomenų bazėje esančią informaciją (Sourdin, 2018). Šios techninės priemonės taikymą atspindi virtopsijos pavyzdys, kuomet skenavimo metu sugeneruotas trimatis vaizdas yra perkeliamas į kompiuterį, kuriame dirbtinio intelekto technologijos veikimu pagrįstas mašininio mokymosi metodas. Pagal pateiktą informacijos įvestį (skenuotą trimatį vaizdą) iš sistemoje esančios duomenų aibės jis „pareina“ link išvesties, t. y., parodydamas, koku įrankiu asmuo buvo nužudytas, ar asmens kūne yra aptiktos vandens dalelės, kiek laiko praėjo nuo nusikalstamos veikos padarymo. Toks dirbtinio intelekto taikymo būdas yra aktualus įrodymų tyrimo metu, nes dirbtinio intelekto sistemos sugeneruoti duomenys turi įtakos teisėjo vidinio įsitikinimo susiformavimui. Tačiau, neapsiribojant vien šios funkcijos atlikimu, teisėjo pareiga įsitikinti gautų duomenų tikrumu ir patikimumu.

Fundamentalus dirbtinio intelekto sistemos veikimas, kuris grįstas gautų duomenų analize, gali palengvinti baudžiamojo proceso rezultatus (Chesterman, 2021). Toks veikimas užtikrina efektyvesnę kibernetinių nusikaltimų ištyrimą, nes teisėjas dažniausiai neturi gilių technologinių žinių, susijusių su tam tikros automatizuotos sistemos veikimu. Dirbtinio intelekto sistema palengvina gautų duomenų analizę ir praktinį vertinimą. Tiriant elektroninius nusikaltimus, svarbią reikšmę įgyja kompiuterinė ekspertizė, kuri nustato nusikalstamos veikos duomenis. Tokiuose nusikaltimuose pagrindiniai duomenys yra kompiuterinėse laikmenose, todėl svarbu nuosekliai iširti ir kruopščiai atrinkti jose esančią informaciją (Wu *et al.*, 2018). Nusikaltimo padarymo vieta yra esminė aplinkybė, išskirianti elektroninius nusikaltimus iš įprastų nusikalstamų veikų. Kibernetiniai nusikaltimai padaromi elektroninėje erdvėje, todėl nusikalstamos veikos aplinkybių ištyrimas yra apsunkintas. Šis skirtumas pagrindžia procesinių veiksmų atlikimą elektroniniu būdu. Pavyzdžiui, atliekant ekspertizę, gauti rezultatai pateikiami ne tradicine ekspertizės akto forma, o suteikiant teismui prieigą prie elektroninės programos, kurioje dirbtinio intelekto sistema, veikiama mašininio mokymosi algoritmu, laikmenose esantį metaduomenų kodavimą transkripcijos būdu automatiškai paverčia rašytine kalba. Toks prisijungimas prie duomenų sistemos pateikia daug papildomos informacijos, todėl tradicinis ekspertizės akto surašymas apsunkina procesą dėl papildomų veiksmų atlikimo,

t. y., elektorinių duomenų tyrimo ir ekspertizės akto surašymo. Teismo posėdžio metu suteikta prieiga prie elektroninių duomenų programos užtikrina elektroninių įrodymų aiškumą ir jų tikslumą, nustatant ryšį tarp kaltinamojo, nusikaltimo bei skaitmeninių įrodymų šaltinių, kas lemia efektyvesnį įrodymų ištyrimą teismo posėdžio metu ir neabejojimą dėl galimo eksperto šališkumo (Goodison et al., 2015). Tačiau suprantama, kad šios funkcijos atlikimas negali suteikti dirbtiniam intelektui visiško autonomiškumo. Dėl šios priežasties išlieka aktuali eksperto galutinė išvada. Skirtingai nei rašytiniame tekste, eksperto išvada yra matoma elektroniniu būdu, kas užtikrina galimybę teismo posėdžio metu efektyviau vertinti galutinės išvados ir ekspertinio tyrimo metu gautų duomenų tapatumą. Taigi, dirbtinio intelekto technologijos nėra tiek pažengusios, kad robotas – teisėjas sąmoningai gebėtų vertinti pateiktus įrodymus, tačiau šios technologijos prisideda prie pagalbinės funkcijos įgyvendinimo, kas užtikrina teismo posėdžio optimizavimą įrodymų tyrimo metu.

2.1.2. Nuosprendžio priėmimas

Baudžiamosios bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme paprastai užbaigiamas nuosprendžio priėmimu. Nuosprendžiui yra keliamas išsamumo reikalavimas, nes teismas, atlikęs įrodymų vertinimą, privalo tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, jog nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas (Goda, 2003, p. 455). Nuosprendžio priėmimas yra grindžiamas įrodymų tyrimo metu išnagrinėtais duomenimis, kurie yra įgiję įrodomąją reikšmę. Todėl, priimant nuosprendį, svarbus teisėjo vidinis įsitikinimas, nes viso teismo proceso metu jis, kruopščiai išnagrinėjęs ir įvertinęs visus jam pateiktus įrodymus, argumentų pagrįstumą bei svarbą, galiausiai priima nuosprendį (Maceina, Valickas, 2019). Atsižvelgtina, kad nuosprendis pripažįstamas kaip svarbiausias baudžiamojo proceso dokumentas, nes gautų įrodymų visuma užtikrina asmens kaltės pripažinimą arba nepripažinimą. Neapsiribojant vien nuosprendžio, kaip teisingumo akto, svarba, pažymėtina, kad įstatymų leidėjas yra nustatęs jo priėmimo tvarką. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 298 straipsnyje yra numatyta, kad nuosprendis yra priimamas pasitarimų kambaryje, kuriame gali būti tik tie teisėjai, kurie dalyvauja bylos nagrinėjime. Atlikus sisteminę Baudžiamojo proceso kodekso nuosprendžio priėmimo dalies analizę, pastebima, kad įstatymų leidėjas yra numatęs tradicinius nuosprendžio priėmimo tvarkos būdus ir sąlygas, tačiau informacinių technologijų taikymas nėra numatytas. Toks informacinių technologijų ribojimas sąlygoja dirbtinio intelekto taikymo galimybės atsisakymą, nes informacinės technologijos apibrėžia dirbtinio intelekto veikimo ribas, parodančias

dirbtinio intelekto pritaikymo galimybę. Tad galima teigti, kad tokia įstatymo leidėjo pozicija ne visai atitinka deklaruojamus Lietuvos dirbtinio intelekto strategijos tikslus, kuriais siekiama ne tik darbo srauto optimizavimo, bet ir asmenų pasitikėjimo dirbtinio intelekto technologija (Lietuvos dirbtinio intelekto strategija, 2018). Vis dėlto, nepalikus galimybės adaptuoti dirbtinio intelekto technologijos baudžiamosios teisės sistemoje, abejotinas ir siekiamų tikslų įgyvendinimas. Todėl, neapsiribojant įstatyminiu reguliavimu, galima numatyti dirbtinio intelekto pritaikymo būdus, kurie palengvintų nuosprendžio priėmimo procesą.

Teismo nuosprendžio priėmimas – dažnai su kompleksinės informacijos analize susijusio klausimo sprendimas. Todėl pripažįstama, kad sudėtingos informacijos apdorojimas, padedant algoritmams, gali palengvinti nuosprendžio priėmimo procesą (Murauskas, 2020). Visgi teisėjo vaidmens reikšmė išlieka nepakitusi, nes dirbtinio intelekto veikimas pirmiausiai siejamas su nuosprendžio priėmimo proceso optimizavimu, o ne su teisėjo atliekamų funkcijų parėmimu, todėl teisinė sąmonė, kuri pagrįsta asmenine ir visuomenine patirtimi, negali būti keičiama dirbtinio intelekto technologija (Kuconis, 2021).

Dirbtinio intelekto algoritmai atlieka analizę, remdamiesi duomenų bazėje sukaupta informacija. Vėliau šie duomenys yra perkeltami į lengvai prieinamą elektroninę programą. Tokiu veikimu yra pagrįsta Infolex sistema. Šioje teisinėje duomenų bazėje dirbtinis intelektas geba identifikuoti objektyvius dėsningumus, kuriems esant galima įvertinti, ar įstatymo projektas turi tikimybę pasiekti priėmimo stadiją, ar ne (Infolex, 2020). Panašus veikimas taikomas, priimant teismo nuosprendį. Tai ypač aktualu įprastose bylose, kuriose yra galima precedento taikymo galimybė. Dirbtinio intelekto kompiuterinės programos pagal tekstinę informaciją numato atvejų baigtį. Natūralios kalbos apdorojimo algoritmas, remdamasis paieškoje įvestais raktiniais žodžiais, padeda duomenų bazėse rasti informaciją. Kompiuterinė sistema analizuoja praeities duomenis, kad sukurtų taisykles, kurias būtų galima pritaikyti, priimant teismo nuosprendį analogiškoje byloje. Mašininio mokymosi veikimas pagrįstas kompiuterinių programų gebėjimu per patirtį „išmokti“ sudėtingas užduotis. Tačiau nepaisant tokio dirbtinio intelekto veikimo, svarbu suvokti, kad mašininio mokymosi metodai veiksmingi tik tada, kai analizuojama informacija yra panaši į naują dirbtinio intelekto pateiktą informaciją. Jei dirbtinio intelekto programai yra pateikiamas naujas atvejis, o precedento tokiam atvejui nėra, tuomet tokia programa gali būti netinkama prognozuoti ar pasiekti rezultatą. Su šia problema susiduriama ir tada, kai ankstesnių atvejų imties dydis nėra pakankamai didelis, kad kompiuterinė programa gebėtų atrasti analogišką informaciją ir sukurti

veiksmingus apibendrinimus (Sourdin, 2018). Tais atvejais, kai bylos medžiagos daug, teisėjo darbo krūvis sumažėtų, jei panašiose bylose būtų aptinkami požymiai, kurie yra identiški nagrinėjamoje byloje, pavyzdžiui, pagal sunkinančias ir lengvinančias aplinkybes baudžiamąją atsakomybę šalinančias aplinkybes. Tokiu būdu iš duomenų aibės algoritmas sugeneruoja informaciją, kuri buvo nagrinėjama analogiškose bylose, remiantis informacijos įvestimi. Gauta informacijos santrauka parodo, kaip identiškos bylose buvo skiriama bausmė, kokia bausmės rūšis ir kiek metų buvo skiriama asmeniui. Šis rutininių užduočių automatizavimas padeda paskirstyti teisėjo darbo krūvį, taip pat prisideda prie teisinio proceso efektyvumo, nes dalies funkcijų patikėjimas dirbtiniam intelektui skatina sutelkti dėmesį tik į dirbtinio intelekto algoritmų sugeneruotos informacijos peržiūrą. Šiuo požiūriu dirbtinio intelekto veikimas yra grindžiamas pagalbinės funkcijos atlikimu, o ne teisėjo vaidmens perėmimu. Teisėjo atliekamas vertinimas apima indukciją ir intuiciją, taip pat gebėjimą įvertinti socialinį nuosprendžio poveikį. Todėl dirbtinio intelekto sistemos turėtų būti taikomos, siekiant papildyti dabartinį žmogaus darbą ir užtikrinti didesnę efektyvumą, o ne pakeisti teisėją (Boahemaa, 2019).

Dirbtinio intelekto veikimas yra pagrįstas statistine duomenų analize, kai analizuojami faktai jungiami su bylos duomenimis. Teismo veikloje tokia priemonė potencialiai galėtų suformuoti pradinį nuosprendžio tekstą konkrečioje byloje arba pateikti praktinį vertinimą (Murauskas, 2020). Mašininio mokymosi metodas sukuria nuspėjamąjį algoritmą, kuris nustato koreliaciją tarp bylos duomenų bei duomenų, esančių registruose, ir anketinių duomenų, kurie susiję su asmens charakteristika. Pavyzdžiui, įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registre (IKNR) yra pateikiama informacija apie asmens teistumą, jo nusikalstamą praeitį, bausmės pakeitimus. Remdamasis šiais duomenimis, klasifikatorius pateikia rašytinę ataskaitą, kurioje nurodoma: 1) galimas atsakymas; 2) procentinė rezultato tikimybė; 3) atmintinė, paaiškinanti rezultato pagrindimą, pagrįstą pateiktais duomenimis; 4) precedentai, kurie atitinka pateiktus anketinius duomenis ir duomenis, esančius registre (Alarie et al., 2018). Toks automatizuotas nuosprendžio priėmimo įrankis pateikia rizikos vertinimą, kuris yra aktualus, priimant nuosprendžius ir išsprendžiant klausimą dėl bausmės paskyrimo (Raso et al., 2018). Pažymėtina, kad dirbtinio intelekto panaudojimas galimas ir priimant nutartis, kuriose sprendžiami klausimai dėl kardomojo kalinimo ar lygtinio paleidimo skyrimo. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad sistemingas duomenų analizės naudojimas nustato koreliaciją su recidyvu ir įvertina tokių koreliacijų galimas tikimybes. Šios koreliacijos yra užkoduotos į algoritmą, kuris įvertina pakartotinio nusikalstamumo

riziką, kai pateikiama įvesties informacija apie asmenį (Babuta, Marion, and Rinik, 2018). Gavęs sugeneruotą pasiūlymo tekstą, teisėjas sprendžia, ar siūlomo sprendimo pagrindai teisingi ir ar pateiktas siūlymas yra pagrįstas (LegalTech seminaras, 2021). Įvertinęs pateiktą informaciją, teisėjas gali atsisiųsti sugeneruotą pasiūlymo tekstą, kuris, kaip pagalbinė priemonė, gali būti panaudojamas, priimant nuosprendį.

Be visų dirbtinio intelekto taikymo galimybių svarbu išvelgti ir negatyvią riziką, kurią lemia šios technologijos taikymas. Dirbtinio intelekto algoritmai pateikia informacijos išvestis, kurios gaunamos, pasitelkiant kitų asmenų praeities istoriją, jų nusikalstamą elgesį. Sugeneruotos informacijos taikymas turi įtakos, priimant sprendimus asmenims, turintiems kitokį išsilavinimą, suvokimą apie kaltę ir nusikalstamą elgesį. Pažymėtina, kad kiekvieno žmogaus elgesys yra individualus ir pagrįstas skirtingais veiksniais, kurių algoritmas nesuvokia ir negeba vertinti. Tai lemia priežastį, dėl kurios dirbtinis intelektas negali būti pasitelkiamas, sprendžiant visus baudžiamojo proceso veiklos srityje iškilančius klausimus. Taikant šią dirbtinio intelekto technologiją, jos pateikta informacija turi būti atidžiai peržiūrėta teisėjo (Sushina, Sobenin, 2019). Panašus pavyzdys, pagrindžiantis dirbtinio intelekto negatyvią riziką, yra 2016 metų Viskonsino Aukščiausiojo Teismo byla, kurioje Jungtinių Amerikos Valstijų piliečiui Ericui Loomisui, remiantis COMPAS programa, buvo paskirta šešerių metų laisvės atėmimo bausmė (Viskonsono Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 5 d. baudžiamoji byla). COMPAS programos veikimas pagrįstas klausimyno pildymu, tokiu būdu gaunant būtinus duomenis apie nusikalstamą veiką ir ja kaltinamus asmenis. Remiantis gautos apklausos rezultatais, nustatoma informacija apie asmens praeitį, jo elgesį įvairiose situacijose. Suvedant tokius duomenis į sistemą, algoritmai sugeneruoja informaciją, kurios pagrindu nustatoma tikimybė, kiek asmuo yra linkęs pakartotinai nusikalsti (Murauskas, 2019). Viskonsono Aukščiausiasis Teismas paliko galioti žemesnės instancijos teismo paskirtą bausmę, tačiau pabrėžė, kad COMPAS programa pateikia tik apibendrintus duomenis apie pakartotinio nusikalstamumo riziką, todėl teisėjai negali remtis vien tik rizikos vertinimo ataskaitomis, įkalinant asmenį ar nustatant bausmės griežtumą. Atitinkamai teismui numatyta pareiga atsižvelgti ir į kitus veiksnius, kurie pagrindžia tokios bausmės parinkimą (Viskonsono Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 5 d. baudžiamoji byla).

Bene svarbiausias ir mokslinėje literatūroje daugiausiai analizuojamas klausimas – ar robotas-teisėjas gali užimti įprastą teisėjo vietą nuosprendžio priėmimo procese? Konceptuali požiūriu nuosprendžio priėmimas yra suprantamas kaip teisėjo vidinio įsitikinimo įforminimas teisingumo aktu (Kuconis, 2021). Visgi teisės doktrinoje vidinis

įsitikinimas aiškintinas kaip nepriklausomas nuo pašalinės įtakos, teisėjų teisine sąmone paremtas įsitikinimas dėl atskirų įrodymų ir jų viseto reikšmės, sprendžiant konkrečių bylos aplinkybių įrodytumo ar neįrodytumo, kaltinamojo kaltės, jo atsakomybės laipsnio ir pobūdžio bei kitus esminius bylos klausimus (Kuconis, 2021). Visgi atrodo neracionalu, jei nuosprendžio priėmimą patikėtume robotui-teisėjui, neturinčiam gebėjimo mąstyti ir suvokti faktines bylos aplinkybes. Pavyzdžiui, dirbtinio intelekto algoritmai, naudodami kitų asmenų praeities istoriją, įprastas asmenų savybes negeba įvertinti situacijos išskirtinumo fakto ir bausmę paskiria, vadovaujantis duomenimis, kurie užkoduoti duomenų bazėje. Jei nėščia moteris įvykdo nužudymą ir yra sprendžiamas jos įkalinimo klausimas, tokiu atveju dirbtinio intelekto algoritmas negebėtų įvertinti moters nėštumo fakto ir klausimą išspręstų, remdamasis praeities duomenimis, kuriuos yra išmokęs „iš patirties“. Šiuo atveju nėščia moteris kaip ir bet kuris kitas asmuo, kuriam nėra identifikuojamas nėštumo faktas, turėtų vykdyti bausmę, nepaisant šios aplinkybės. Teisėjas, kurio vidinis įsitikinimas yra paremtas asmenine bei praktine patirtimi, nėštumą įvertins kaip aplinkybę, lemsiančią nuosprendžio vykdymo atidėjimą (Sushina, Sobenin, 2019). Nors šis pavyzdys parodo, kad šabloninis dirbtinio intelekto veikimas gali būti klaidingas, visgi yra siekiama sukurti dirbtinio intelekto technologiją, paremtą teisiniu samprotavimu. Dirbtinio intelekto sistema, kurios duomenų bazėje yra užkoduota informacija, susijusi su nagrinėjama situacija, gali pritaikyti iš patirties „išmokus“ duomenis ir pateikti pagrįstą patarimą dėl konkretaus sprendimo priėmimo. Tačiau kyla pagrindinis klausimas, ar dirbtinis intelektas gali priimti nuosprendį? Remiantis teisiniu samprotavimu ir realistiniais teisinių žinių modeliais, pasitelkiamos argumentacijos sistemos, kurių veikimas grindžiamas argumentų „už“ ar „prieš“ nuosprendžio priėmimą pateikimu. Tokia teisinio samprotavimo sistema taikoma tose srityse, kuriose nėra aiškių taisyklių, o tik veiksniai, kurie yra „už“ arba „prieš“ nuosprendžio priėmimą. Pavyzdžiui, jei byloje buvo nuspręsta, kad asmuo, pasiūlė kyšį, kurio vertė viršija 250 MGL, tačiau pripažino kaltę ir gailėjosi dėl nusikalstamos veikos padarymo ir jei teismas tokiam asmeniui skyrė 1 metų ir 6 mėnesių laisvės atėmimo bausmę (Klaipėdos apygardos teismo nuosprendis 2018-03-27 baudžiamojoje byloje), tai analogiškoje byloje, jei kyšio vertė atitiks praeitoje byloje numatytą kyšio vertę ir jei asmuo taip pat pripažins savo kaltę, tuomet sistema pasiūlys tokį patį bausmės dydį naujoje byloje. Be kita ko, svarbu išskirti automatizuotos sistemos gebėjimą reaguoti į moralinius principus. Šis veikimas pagrįstas tokių principų įtraukimu į sistemą, kas užtikrina, kad priimami sprendimai nėra šabloniški. Pavyzdžiui, visiškas padarytos žalos atlyginimas nukentėjusiajam ir kaltės pripažinimas. Tokiame dirbtinio intelekto

atliekamame teisiniame samprotavime yra keliami esminiai klausimai, sprendžiami teisiniai motyvai. Tačiau susiduriama su problema, dėl kurios labai sunku aiškiai išreikšti empatiją, teisingumą, socialinį jausmą, nes dirbtinis intelektas neturi mąstymo gebėjimo, kuriuo objektyviai galėtų įvertinti faktines bylos aplinkybes. Įprastas veikimas – tik informacijos įrašymas į duomenų bazę, kurią geba identifikuoti, sprendamas konkrečią situaciją.

Mokslinėse publikacijose plačiai tyrinėjama „argumentų gavyba“, kuri yra automatinis argumentų elementų atpažinimas tekstuose. Dirbtinis intelektas gali atpažinti aktualią teismų praktiką ir pritaikyti ją naujose bylose. Vis dėlto automatizuotas sprendimų priėmimas yra galimas įprastose bylose, kuriose yra aiškus rezultatas ir jose nėra sudėtingų faktinių ir aiškinimo problemų. Tam tikrose bylose faktus galima nustatyti automatiškai, pavyzdžiui, gaunant iš valstybinės duomenų bazės arba bylų registravimo sistemos. Pasitaiko atvejų, kai faktų teisiškai aiškinti nereikia, pavyzdžiui, greičio viršijimo bylose užtenka nustatyti leistino greičio pažeidimą. Šiuo atveju faktai nustatomi automatiškai, tuomet toks automatizuotas sprendimų priėmimas yra galimas. Todėl pripažįstama, kad visiškai automatizuotas sprendimų priėmimas yra galimas tik tais atvejais, kai faktus galima nustatyti automatiškai ir jų nereikia teisiškai aiškinti (Prakken, 2020). Nors teoriškai algoritminis įrankis gali įvertinti tam tikrą duomenų rinkinį ir pateikti apskaičiuotą, nuspėjamąjį rezultatą, tačiau praktiškai tai neprilygsta teisėjo vidiniam įsitikinimui, todėl vien tokia teisine informacija negalima pasitikėti (Morison, Harkens, 2019). Taigi, dirbtinio intelekto algoritmų veikimas remiasi daugybe duomenų, kurie ne visuomet tiksliai atspindi nagrinėjamos bylos aplinkybes, todėl, priimančiam nuosprendį, būtina užtikrinti teisingumo įgyvendinimą, kuris grindžiamas teisėjų pareiga atidžiai peržiūrėti sugeneruotą vertinimo analizę.

3. DIRBTINIO INTELEKTO VEIKIMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ SUPRANACIONALINIŲ LYGMENIU

Europos Sąjunga – supranacionalinė tarptautinė organizacija, kuri turi kompetenciją daugelyje sričių ir aktyviai veikia tarptautinėje bendruomenėje (Pažereckaitė, 2014). Supranacionalinė todėl, kad Europos Sąjungos teisė yra savarankiška teisės sistema, kuri nepriklauso nuo valstybių narių nacionalinės teisės. Todėl Europos Sąjungos teisės normos pagal teisinę galią yra viršesnės už valstybių narių nacionalinę teisę, nuo jos nepriklausančios bei privalomos valstybėms narėms (Kriaučiūnas, 2018). Lyginant baudžiamojo proceso teisę su materialine baudžiamąja teise, yra pastebima, kad proceso teisė nėra tokia konkreti kaip materialinė (Klip, 2012, p. 225). Kitaip tariant, išskirtinumas pastebimas todėl, kad, įgyvendinus Europos Sąjungos taisyklės nacionalinėje teisėje, nebūtinai reikia Sąjungos priemonių, pakanka, kad būtų numatyti praktiniai pasikeitimai (Klip, 2012, p. 296).

Analizuojant dirbtinio intelekto panaudojimo baudžiamajame procese taikymo perspektyvą, svarbu aptarti bendrijos reguliavimą, kuris apibrėžia dirbtinio intelekto taikymo galimybes ir nustato jo veikimą, užtikrinant žmogaus teisių apsaugą. Europos Parlamento rezoliucijoje dėl dirbtinio intelekto baudžiamajame teisėje ir jo panaudojimo policijos ir teisminių institucijų reikmėms baudžiamosiose bylose, atkreipiamas dėmesys į rizikas, kurias kelia šališkais algoritmais besiremiančio dirbtinio intelekto sprendimai. Pabrėžiama, kad kiekvieną teisinį sprendimą visada turi priimti žmogus, o dirbtinio intelekto sistemos turėtų veikti taip, kad jas visada būtų galima išjungti (Teisė profesionaliai, 2021). Rezoliucijoje taip pat akcentuojamas būtinumas užkirsti kelią masiniam sekimui, kuris vykdomas, pasitelkus dirbtinio intelekto technologijas. Būtent šios nuostatos įgyvendinimas yra susijęs su siekiu išvengti diskriminacijos ir užtikrinti žmogaus teisę į privatumą (Teisė profesionaliai, 2021). Valstybės narės yra atsakingos už dirbtinio intelekto priemonių naudojimo teisėsaugos srityje reglamentavimą, kuriame turi būti įtvirtinami dirbtinio intelekto sistemų naudojami metodai, galimos pasekmės, skundų nagrinėjimo ir teisių gynimo procedūros. Antras etapas, susijęs su diegiamos dirbtinio intelekto sistemos privalomo poveikio vertinimu, kuriuo nustatoma galima dirbtinio intelekto keliamą riziką pagrindinėms žmogaus teisėms. Šie dirbtinio intelekto kūrimo etapai yra orientuoti ne tik į siekį užtikrinti veiksmingą baudžiamąjį procesą, bet ir skatina prioritetą teikti žmogaus teisių apsaugai.

Veiksminga žmogaus teisių apsauga yra akcentuojama ir Europos Sąjungos Tarybos priimtoje išvadoje dėl Pagrindinių teisių chartijos dirbtinio intelekto ir

skaitmeninių pokyčių kontekste. Orientacinis kriterijus, kuriuo užtikrinamas dirbtinio intelekto sistemos veikimas, yra pagrįstas visapusiška pagarba pagrindinėms žmogaus teisėms. Todėl, siekiant įgyvendinti šią pareigą, dirbtinio intelekto sistemų naudojimas turi būti prižiūrimas žmogaus. Tai sudaro esminį pagrindą, prisidedantį prie teisės aktų, kuriuose deklaruojamas šios pagarbos įgyvendinimas, atitiktis. Išvadoje išskiriamas masinio stebėjimo technologijų naudojimas. Siekiant išvengti tokių technologijų sukeliamų pažeidimų, pirmiausiai turi būti suformuluojami teisiniai reikalavimai, kuriuose įtvirtinama pareiga, užtikrinanti dirbtinio intelekto naudojimą, kurio veikimas nepažeistų žmogaus teisių ir laisvių, garantuotų duomenų apsaugos laikymąsi bei veiksmingą pažeistų teisių gynimą. Siekiant išvengti galimų baudžiamojo proceso pažeidimų, būtina numatyti negatyvią dirbtinio intelekto taikymo riziką. Dirbtinio intelekto veikimas remiasi praeities duomenimis, todėl bet kokia klaida duomenų bazėje gali lemti algoritmų šališkumą arba duomenų užkrečiamumą (angl. *data poisoning*). Atitinkamai kiekvienu atveju turi būti siekiama užtikrinti veiksmingas teisių gynimo priemonės, kurios garantuotų teisę į sąžiningą teismo procesą, nekaltumo prezumpciją ir teisę į gynybą. Kitaip tariant, tokių technologijų veikimas negali būti autonomiškas, todėl svarbu užtikrinti, kad dirbtinio intelekto sistemų sugeneruotus duomenis peržiūrėtų teisės specialistas ir šiuos duomenis būtų galima ginčyti. Neapsiribojant vien negatyvia dirbtinio intelekto rizika, svarbu išskirti pozityvią dirbtinio intelekto taikymo perspektyvą, kuri siejama su prieigos prie teisinės informacijos gerinimu, teismo proceso veiklos efektyvinimu.

Panašus reguliavimas yra įtvirtintas pasiūlyme dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento kuriuo nustatomos suderintos dirbtinio intelekto taisyklės. Kaip ir prieš tai minėtuose dokumentuose, pasiūlyme taip pat akcentuojamas siekis sumažinti dirbtinio intelekto keliamą riziką pagrindinėms teisėms ir saugumui. Apsauga nuo galimos rizikos siejama su kokybiškų duomenų, dokumentacijos, atsekamumo, skaidrumo, žmogiškosios priežiūros reikalavimais, kurie užtikrintų šios rizikos neutralizavimą. Užtikrinus rizikos prevenciją, pasiūlyme numatyta dirbtinio intelekto sistemų integracija teisėsaugos institucijų veikloje. Išsakomas pozityvus požiūris dirbtinį intelektą pasitelkti, atliekant individualios rizikos vertinimą, fizinio asmens emocinės būklės nustatymą, įrodymų baudžiamojoje byloje patikimumo įvertinimą, faktinių ar potencialių nusikalstamų veikų padarymo arba pakartotinio padarymo tikimybės įvertinimą, taip pat analizuojant fizinių asmenų nusikaltimus (Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas, 2021). Toks dirbtinio intelekto sistemų integravimas yra siejamas su siekiu didinti šios technologijos konkurencinį pranašumą, užtikrinti proceso veiklos optimizavimą ir skatinti visuomenės

pasitikėjimą šia dirbtinio intelekto technologija. Pasiūlymu numatytas reguliavimas yra orientuotas į siekį rasti balansą tarp dirbtinio intelekto technologijų taikymo ir jų sukeltos negatyvios rizikos.

Europos Sąjungos standartai, užtikrinantys įstatyminių reguliavimą, apibrėžia aiškias dirbtinio intelekto veikimo ribas. Europos Komisijos paskelbtoje baltojoje knygoje dėl dirbtinio intelekto išdėstyta aiški vizija, grindžiama kompetencijos ir pasitikėjimo ekosistema (Teisė profesionaliai, 2021). Reglamentavimo sistema pirmiausiai turi būti orientuota į siekį mažinti dirbtinio intelekto keliamą žalą. Tokia žala gali atsirasti dėl dirbtinio intelekto sistemų projektavimo trūkumų arba dėl to, kad naudojami neobjektyvūs duomenys. Todėl siekiant išvengti žalos atsiradimo rizikos, turi būti numatomi reikalavimai: 1) užtikrinantys dirbtinio intelekto sistemų patikrinimą, 2) numatantys priemones, kurios apsaugotų nuo dirbtinio intelekto sistemų sukeltamų padarinių, susijusių su draudžiama diskriminacija, 3) užtikrinantys tinkamą privatumo ir asmens duomenų apsaugą (Europos Komisija, 2020). Šių reikalavimų įgyvendinimas yra efektyvus būdas, padedantis išvengti negatyvių dirbtinio intelekto sistemų sukeltamų padarinių pagrindinėms žmogaus teisėms. Neapsiribojant vien šių reikalavimų aprėptimi, asmenims turi būti garantuojamas informavimo pareigos įgyvendinimas. Ši pareiga susijusi su pranešimu, kad už konkrečių veiksmų atlikimą yra atsakingas ne žmogus, o dirbtinio intelekto sistema. Būtent šios pareigos įtvirtinimas prisideda prie veiksmingo asmens teisės į gynybą užtikrinimo.

Europiniai standartai skatina įgyvendinti idėją, kuria turi būti grindžiamas kiekvienas dirbtinio intelekto sistemos veikimas valstybėse narėse. Aukšto lygio ekspertų grupės priimtose „Patikimo dirbtinio intelekto gairėse“ teigiama, kad žmogaus orumas yra grindžiamas „vidine verte“, todėl dirbtinio intelekto sistemos niekuomet neturėtų jo mažinti, silpninti ar nustelbti. Asmenys, kurių atžvilgiu yra priimamas teismo nuosprendis, yra moraliniai subjektai, o ne objektai, kuriuos reikia filtruoti, rūšiuoti, grupuoti ar vertinti balais (Europos Komisija, 2019). Todėl, kuriant dirbtinio intelekto sistemas, pirmiausiai reikia atsižvelgti į pagrindines žmogaus teises, kurios neturi būti pažeistos. Dirbtinio intelekto funkcijų atlikimas negali apimti teisėjo diskrecijai priskiriamų pareigų vykdymo, susijusio su galutiniu teismo nuosprendžio priėmimu. O siekiant išvengti galimos klaidos tikimybės, priimant nuosprendį, kiekvienas iki tol dirbtinio intelekto sistemos atliktas veiksmas turi būti atidžiai peržiūrėtas ir kontroliuojamas žmogaus. Toks veikimo mechanizmas sietinas su pagarbos žmogaus autonomijai principu, neleidžiančiu peržengti teisėjo diskrecijos ribų ir pažeisti pagrindinių žmogaus teisių nuosprendžio priėmimo procese. Pagalbinė dirbtinio intelekto

funkcija yra grindžiama žmogaus kognityvinių, socialinių ir kultūrinių įgūdžių pagalba. Šios pagalbos įgyvendinimas padeda užtikrinti darbo našumo paskirstymą, o asmens atliekama kontrolinė funkcija apsaugo nuo pagrindinių žmogaus teisių pažeidimo. Pažymėtina, kad šis veikimas yra pagrįstas automatizuotos sistemos ir žmogaus atliekamų funkcijų sąsaja, kuri gali tapti nauja inovatyvia idėja, spartinančia ne tik baudžiamojo proceso eigą, bet ir užtikrinančia teisingumo įgyvendinimą. Taigi, Europos Sąjungos priimti neprivalomojo pobūdžio dokumentai pirmiausia orientuoti į siekį įstatyminiu lygiu apibrėžti dirbtinio intelekto sistemų veikimą, kuris ne tik apsaugos žmogaus teises nuo galimų pažeidimų, bet ir prisidės prie pagalbinės funkcijos baudžiamajame procese įgyvendinimo.

IŠVADOS

1. Dirbtinio intelekto veikimas pagrįstas algoritmų sugeneruotos informacijos, esančios duomenų bazėje, išvestimis. Būtent šios funkcijos įgyvendinimas konceptualiai apima atliekamų veiksmų optimizavimą ir padeda pakeisti natūralų intelektą. Įstatyme įtvirtinti baudžiamojo proceso tikslai yra orientuoti į greitą ir išsamų nusikalstamos veikos atskleidimą, tačiau dėl objektyvių priežasčių šie tikslai ne visuomet būna realizuojami. Todėl siekiant greičiau apdoroti didelius informacijos kiekius ir garantuoti baudžiamojo proceso kokybiškumą, objektyvumą, nešališkumą reikalavimų įgyvendinimą, pasitelkiamos dirbtinio intelekto veikimu pagrįstos automatizuotos sistemos.
2. Nors šiandieniniame baudžiamajame procese dirbtinis intelektas nėra taikomas, tačiau, atsižvelgiant į šios technologijos ateities perspektyvą, įstatymų leidėjas yra įpareigotas įvertinti dirbtinio intelekto pritaikymo galimybes, atliekant konkrečius baudžiamojo proceso veiksmus. Šis įpareigojimas yra sietinas su dirbtinio intelekto keliamą rizika, kuri gali pažeisti pagrindines žmogaus teises. Todėl, siekiant išvengti galimos rizikos atsiradimo, pirmiausia turi būtų įvertinamas dirbtinio intelekto technologinis pritaikomumas, kuris vėliau įtvirtintas įstatyminiu lygiu.
3. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas yra paremtas gautų duomenų vertinimu, jų pripažinimu įrodymais ir šių įrodymų panaudojimu, priimant teismo nuosprendį. Todėl, atliekant šiuos veiksmus, remiamasi mąstymo procesu, lemiančiu vidinio įsitikinimo, susijusio su gautos informacijos vertinimu, susiformavimą, o dirbtinio intelekto veikimas yra grindžiamas per patirtį „išmoktos“ informacijos atpažinimu, kuri neapima mąstymo kriterijaus. Būtent todėl dirbtinio intelekto veikimas yra paremtas pagalbinės funkcijos atlikimu, prisidedančiu prie teisėjo atliekamų veiksmų optimizavimo.
4. Supranacionalinės teisės standartai dirbtinio intelekto taikymo perspektyvoje yra orientuoti į žmogaus teisių apsaugą. Todėl, siekiant užtikrinti šio tikslo įgyvendinimą, dirbtinio intelekto veikimas turi būti sureguliuotas įstatyminiu lygiu. Vadinasi, dirbtinio intelekto sistemos negali veikti atskirai nuo žmogaus. Algoritmų sugeneruotos informacijos išvestys turi būti nuolat peržiūrimos,

dokumentuojamos, siekiant atsekti ir išvengti galimos klaidos atsiradimo rizikos, kuri gali lemti diskriminacijos ar šališkumo atsiradimą. Būtent toks dirbtinio intelekto veikimas siejamas ne tik su žmogaus teisių apsaugos įgyvendinimu, bet ir su pagalbines funkcijos įtvirtinimu įstatyminiu lygiu.

ŠALTINIAI

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 2002, 37-1341.
3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1995). *Valstybės žinios*, 40-987.

Specialioji literatūra:

4. Alarie, B. et al. (2018). How artificial intelligence will affect the practice of law. *University of Toronto Law Journal*, 68 (1), 106-124.
5. Ancelis, P. (2011). Įrodinėjimo tikslas, dalykas ir priemonės. Iš: Kurapka V. E. ir kt. (2011). *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*. Knyga. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 205-269.
6. Ancelis, P. ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese: Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
7. Ažubalytė, R., Jurka, R., Žajančauskienė, J. (2016). *Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis. I knyga*, Vilnius: Registrų centras.
8. Babuta, A., Marion, O. and Rinik, Ch. (2018). Machine Learning Algorithms and Police Decision-Making Legal, Ethical and Regulatory Challenges. *Royal United Services Institute Whitehall Report*, 3-18.
9. Belevičius, L. (2002). Techninių priemonių panaudojimo tiriant nusikaltimus teisinis reglamentavimas. *Jurisprudencija*, 29, 72-85.
10. Boehemaa, F. J. (2019). The impact of Artificial Intelligence on justice systems. *BioLaw Journal*, 25, 1-12.
11. Bouguilia, N. and Ziou, D. (2007). Unsupervised learning of a finite discrete mixture: Applications to texture modeling and image databases summarization. *Journal of Visual Communication and Image Representation*, 18, 295-309.
12. Bučiūnas, G., Gruodytė, E. ir Šalčius, M. (2017). Ikiteisminis tyrimas: Procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai: Mokymo priemonė. Vilnius: Registrų centras.
13. Buiten, M. (2019). Towards Intelligent Regulation of Artificial Intelligence. *European Journal of Risk Regulation*, 10(1), 41-59.
14. Čaplinskas, A. (1999). Informacinė visuomenė, dirbtinis intelektas ir teisė. *Jurisprudencija : Mokslo Darbai*, 14, 73-85.
15. Chesterman, S. (2021). *We the Robots? Regulating Artificial Intelligence and the Limits of the Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
16. Čyras, V. (2008). Dirbtinis intelektas: Vadovėlis [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://klevas.mif.vu.lt/~cyras/AI/konspektas-dirbtinis-intelektas.pdf> [žiūrėta 2022 m. sausio 30 d.].

17. Goda, G. (red.) (2003) *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: II dalis (221-461 straipsniai)*. p. 129, Vilnius: Teisinės informacijos centras.
18. Goda, G. (red.) (2003) *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: I dalis (1-220 straipsniai)*. p. 457, Vilnius: Teisinės informacijos centras.
19. Goda, G. (red.) (2011). *Baudžiamojo proceso teisė: Vadovėlis*. p. 455, Vilnius: Registrų centras.
20. Goodison, S. E., Davis, R. C, and Jackson B. A. (2015). Digital Evidence and the U.S. Criminal Justice System: Identifying Technology and Other Needs to More Effectively Acquire and Utilize Digital Evidence. *Priority Criminal Justice Needs Initiative*, 890, 1-32.
21. Juozapavičius, A. (2012). *Duomenų (įrodymų), gautų patžeidžiant teisę, naudojimo neleistinumas Lietuvos baudžiamajame procese*. Disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
22. Jurka, R. ir kt. (2009). *Baudžiamojo proceso principai*. Metodinė mokomoji priemonė. Vilnius: Eugrimas.
23. Kėpuska, V. and Bohouta, G. (2018). Next-Generation of Virtual Personal Assistants (Microsoft Cortana, Apple Siri, Amazon Alexa and Google Home). *IEEE*, 2018, 99-103.
24. Klip, A. (2012). *European Criminal Law. An Integrative Approach*. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia Publishing.
25. Kourou, K. et al. (2015). Machine learning applications in cancer prognosis and prediction. *Computational and Structural Biotechnology Journal*, 13, 8-17.
26. Kurapka, V. E. ir Malevski, H. ir Matulienė, S. (red.) (2016). *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija*. p. 237, Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto leidykla.
27. Latvelė, R. (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
28. Leijten, M. & Van Waes, L. (2003). The writing processes and learning strategies of initial users of speech recognition. A case study on the adaptation process of two professional writers. *Working Papers*, 1-28.
29. Maceina, T. ir Valickas, G. (2019). Teisėjų sprendimų priėmimas: Intuityvus ir racionalus informacijos apdorojimas. *Teisė*, 110, 61-79.
30. Merkevičius, R. (2009). Baudžiamojo proceso kodeksas: ar teismo nagrinėjimo struktūra garantuoja teisingą teismą. Iš: Ancelis, P. (2009). *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Knyga. Vilnius: Industrus, 135-164.
31. Min, B., Ferris, G. (2020). Regulating Artificial Intelligence for Use in Criminal Justice Systems in the EU. *Fair Trials*, 2-35.
32. Morison, J. and Harkens, A. (2019). Re-Engineering Justice? Robot Judges, Computerised Courts and (Semi) Automated Legal Decision-Making. *Legal Studies*, p. 1-25 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ssrn.com/abstract=3369530>.
33. Murauskas, D. (2020). Dirbtinis intelektas priimant teismo sprendimą – algoritmų klasifikavimas remiantis teisinio kvalifikavimo stadijomis. *Teisė*, 115, 55-69.

34. Pažereckaitė, G. (2014). Tarptautinės teisinės atsakomybės paskirstymo Europos Sąjungai ir jos valstybėms narėms kriterijai. *Teisė*, 93, 176-189.
35. Prakken, H. (2020). Is the Robot Judge Near? *Nederlands Juristenblad*, 4, 269-274.
36. Raso, F. et al. (2018). Artificial Intelligence & Human Rights: Opportunities & Risks. *Berkman Klein Center for Internet & Society Research Publication*, 2018-6.
37. Redden, J., Banks, D., and Criminal Justice Testing and Evaluation Consortium (2020). Artificial Intelligence Applications for Criminal Courts. *U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, Office of Justice Programs*. p. 1-11[interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://cjtec.org/files/5f5f943055f95> [žiūrėta 2022 m. vasario 14 d.].
38. Reed, Ch. (2018). How should we regulate artificial intelligence? *The Royal Society*, 376, 2-12.
39. Rigano, Ch. (2019). Using Artificial Intelligence to Address Criminal Justice Needs, *NIJ Journal* 280, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.nij.gov/journals/280/Pages/using-artificial-intelligence-to-address-criminal-justice-needs.aspx> [žiūrėta 2022 m. vasario 1 d.].
40. Skurdauskaitė I. (2020). 45 požūriai į dirbtinio intelekto grėsmes ir galimybes – ko tikėtis? *Politologija*, 97(1), p. 123-129, <https://doi.org/10.15388/Polit.2020.97.5>.
41. Sourdin, T. (2018). Judge v Robot? Artificial Intelligence And Judicial Decision-Making. *UNSW Law Journal*, 41(4).
42. Surden, H. (2019). Artificial Intelligence and Law: An Overview. *Georgia State University Law Review*, 35, 1-33.
43. Sushina, T. and Sobenin, A. (2019) Artificial Intelligence in the Criminal Justice System: Leading Trends and Possibilities. *Atlantis Press*, 441, p. 432-437, <https://doi.org/10.2991/assehr.k.200526.062>.
44. Weber, M., Welling, M. and Perona, P. (2000) *Unsupervised Learning of Models for Recognition. Lecture Notes in Computer Science*, 1842, 18-32.
45. Widerotf, F. (2020). *The Robot as a Judge – dangers, challenges and opportunities*. Dissertation, Disciplinary Domain of Humanities and Social Sciences, Law, Uppsala University. Uppsala: Uppsala University Publications.
46. Wu, Y. et al. (2018). Research on investigation and evidence collection of cybercrime Cases. *Journal of Physics*, 1176, 1-6.

Teismų praktika:

47. Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. kovo 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-56-41712018.
48. Viskonsono Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 5 d. baudžiamoji byla Nr. 2015AP157-CR.

Konstitucinio teismo jurisprudencija:

49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999-02-10, 15-402.

50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 80-2423.
51. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, 39-1105.
52. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254.

Kiti šaltiniai:

53. lietuviuzodynas.lt. Sąvoka: *natūralus* [interaktyvus] (modifikuota 2022-01-30). Prieiga per internetą: <https://www.lietuviuzodynas.lt/zodynas/Naturalus/>.
54. Europos Parlamento 2021 m. spalio 6 d. rezoliucija 2020/2016 dėl dirbtinio intelekto baudžiamojoje teisėje ir jo naudojimo policijos ir teisminių institucijų reikmėms baudžiamosiose bylose.
55. europarl.europa.eu. *Europos Parlamentas pateikė pasiūlymus dėl dirbtinio intelekto reguliavimo* [interaktyvus] (modifikuota 2022-02-12). Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/society/20201015STO89417/ep-pateike-pasiulymus-del-dirbtinio-intelekt-reguliavimo/>.
56. Kuconio, P. (2021). Įrodymai ir įrodinėjimas. Paskaitų medžiaga.
57. Kriaučiūno, D. (2018). Europos Sąjungos teisės pagrindai. Paskaitų medžiaga.
58. analyticsinsight.net. *AI in Future courtrooms. Will they replace Judges?*[interaktyvus] (modifikuota 2022-03-07). Prieiga per internetą: <https://www.analyticsinsight.net/ai-will-have-robot-judges-soon-what-about-human-judges/>.
59. legalserviceindia.com. *Cross-Examination and Digital Evidence in the world of Artificial Intelligence* [interaktyvus] (modifikuota 2022-03-09). Prieiga per internetą: <https://www.legalserviceindia.com/legal/article-600-cross-examination-and-digital-evidence-in-the-world-of-artificial-intelligence.html>.
60. eimin.lrv.lt. *Lietuvos dirbtinio intelekto strategija* [interaktyvus] (modifikuota 2022-03-13). Prieiga per internetą: [https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/DI_strategija_LT\(1\).pdf](https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/DI_strategija_LT(1).pdf).
61. infolex.lt. *Infolex dirbinis intelektas skaičiuoja įstatymų projektų priėmimo tikimybę* [interaktyvus] (modifikuota 2022-03-14). Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=39&str=67533#>.
62. Mykolo Riomerio universiteto seminaras (2021). LegalTech ir kitų informacinių technologijų naudojimas teisminiuose procesuose.
63. teise.pro. *Europarlamentarai: dirbtinis intelektas neturėtų būti naudojamas masiniam stebėjimui* [interaktyvus] (modifikuota 2022-03-24). Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2021/10/06/europarlamentarai-dirbtinis-intelektas-neturetu-buti-naudojamas-masiniam-stebejimui/>.
64. Europos Parlamento ir Tarybos 2021 m. balandžio 21 d. pasiūlymas dėl reglamento COM/2021/206 kuriuo nustatomos suderintos dirbtinio intelekto taisyklės (dirbtinio intelekto aktas) ir iš dalies keičiami tam tikri sąjungos teisėkūros procedūra priimti aktai.
65. Europos Sąjungos Tarybos 2020 m. spalio 21 d. išvada 11481/20 dėl pagrindinių teisių chartijos dirbtinio intelekto ir skaitmeninių pokyčių kontekste.

66. Europos Komisijos 2020 m. vasario 19 d. Baltoji knyga „Dirbtinis intelektas. Europos požiūris į kompetenciją ir pasitikėjimą”.
67. teise.pro. *EK siūlo naujas su kompetencija ir pasitikėjimu dirbtiniu intelektu susijusias taisykles ir veiksmus* [interaktyvus] (modifikuota 2022-04-02). Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2021/04/21/ek-siulo-naujas-su-kompetencija-ir-pasitikejimu-dirbtiniu-intelektu-susijusias-taisykles-ir-veiksmus/>.
68. Europos Komisijos 2019 m. balandžio 8 d. komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Pasitikėjimo į žmogų orientuotu dirbtiniu intelektu didinimas.
69. Wall Street Journal (2020). *Police Unlock AI's Potential to Monitor, Surveil and Solve Crimes* | WSJ. Wall Street Journal [video]. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=H_fyQCeBaeM [žiūrėta 2022 m. vasario 7 d.].
70. jdsupra.com. *Is Your AI Algorithm Admissible in Court? Some Things to Consider* [interaktyvus] (modifikuota 2022-03-08). Prieiga per internetą: <https://www.jdsupra.com/legalnews/is-your-ai-algorithm-admissible-in-1993135/>.
71. Europos Komisijos 2019 m. balandžio 8 d. Aukšto lygio ekspertų grupės dirbtinio intelekto klausimais patikimo dirbtinio intelekto etikos gaires.
72. Europos Tarybos Europos veiksmingo teisingumo komisija (CEPEJ) 2018 m. gruodžio 3-4 d. Europos etikos chartija dėl dirbtinio intelekto naudojimo teismų sistemose.
73. teise.pro. *Priimta pirmoji Europoje Chartija dėl etikos principų naudojant dirbtinį intelektą teismuose* [interaktyvus] (modifikuota 2022-03-08). Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2018/12/04/priimta-pirmoji-europoje-chartija-del-etikos-principu-naudojant-dirbtini-intelektu-teismuose/>.
74. brookings.edu. *It's time for our justice system to embrace artificial intelligence* [interaktyvus] (modifikuota 2022-03-14). Prieiga per internetą: <https://www.brookings.edu/blog/techtank/2017/07/20/its-time-for-our-justice-system-to-embrace-artificial-intelligence/>.
75. vle.lt. Sąvoka: *informacinės technologijos* [interaktyvus] (modifikuota 2022-02-06). Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/informacines-technologijos/>.
76. betsol.com. *Artificial Intelligence and Information Technology: A Match Made in Heaven* [interaktyvus] (modifikuota 2022-02-06). Prieiga per internetą: <https://www.betsol.com/blog/artificial-intelligence-and-information-technology/>.
77. vle.lt. Sąvoka: *intelektas* [interaktyvus] (modifikuota 2022-01-30). Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/intelektas-1/>.

SANTRAUKA

Dirbtinio intelekto technologijų plėtra tendencingai keičia mūsų kasdienybę. Natūralaus intelekto veikimu grįsti sprendimai tampa pakeičiami dirbtinio intelekto algoritmų atliekamomis funkcijomis. Tai lemia ne tik darbo krūvio paskirstymą, bet ir greitesnį rezultatų pasiekimą.

Baudžiamasis procesas yra grindžiamas viešo intereso apsauga, todėl dirbtinio intelekto taikymas daugeliui siejamas su utopinės idėjos įgyvendinimu. Būtent toks radikalus suvokimas apie dirbtinio intelekto taikymo perspektyvą skatina visuomenės nepasitikėjimą šios technologijos veikimu.

Baudžiamojo proceso tikslai yra orientuoti į greitą ir kokybišką nusikalstamos veikos atskleidimą. Tačiau tokių rezultatų pasiekimas dažnu atveju tampa apsunkintas dėl pernelyg ilgai užsitęsusio ikiteisminio tyrimo ir didelės teismų sistemos apkrovos. Todėl, siekiant minimizuoti susidariusį darbo krūvį ir palengvinti ne tik teisėjų, bet ir ikiteisminio tyrimo institucijų atliekamą darbą, skatinamas viešojo sektoriaus algoritmizavimas, užtikrinantis pagalbinės funkcijos įgyvendinimo idėją. Pagalbinės funkcijos įgyvendinimas siejamas ne tik su darbo krūvio sumažinimu, baudžiamojo proceso optimizavimu, bet taip pat ir su žmogaus teisių apsauga nuo galimų dirbtinio intelekto sukeltų pažeidimų. Užtikrinant tokią apsaugą, teisėjo pareiga veikti įstatymų apibrėžtose diskrecijos ribose ir peržiūrėti dirbtinio intelekto sistemų sugeneruotus pasiūlymus.

Supranacionalinės teisės veikimas yra orientuotas į siekį numatyti dirbtinio intelekto sistemos sukeltą negatyvią riziką ir taip užtikrinti prevenciją nuo žalos atsiradimo. Šio tikslo įgyvendinimui būtinas įstatyminis reguliavimas, apibrėžiantis dirbtinio intelekto veikimo ribas ir garantuojantis veiksmingą pagalbinės funkcijos realizavimą.

SUMMARY

The development of artificial intelligence technologies is changing our daily lives. Solutions based on the operation of natural intelligence are being replaced by the functions performed by artificial intelligence algorithms. This results not only in the distribution of the workload, but also in faster achievement of results.

Criminal procedure is based on the protection of the public interest; thus, the application of artificial intelligence is associated with the implementation of a utopian idea to many. It is this radical perception of the perspective of applying artificial intelligence which is fuelling public distrust in the operation of such technology.

The goals of criminal procedure are focused on the prompt and high-quality detection of a criminal offense. However, the achievement of such results is often hampered by the excessive length of the pre-trial investigation and the heavy workload of the court system. Therefore, in order to minimize the workload and facilitate the work not only of judges, but also of pre-trial institutions, algorithmizing the public sector is encouraged, ensuring the idea of implementing an auxiliary function. The implementation of a support function is related not only to the reduction of the workload, optimisation of criminal procedure, but also to the protection of human rights from possible violations caused by artificial intelligence. By ensuring such protection, it is the duty of the judge to act within the limits of discretion defined by law and to review the proposals generated by artificial intelligence systems.

The operation of supranational law is aimed at anticipating the negative risks posed by an artificial system and, thus, ensuring the prevention of harm. Achieving this goal requires legal regulations which define the limits of the operation of artificial intelligence and guarantees the effective implementation of the auxiliary function.